

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И БИБЛИОГРАФИЯ”

ДИПЛОМНА РАБОТА

на тема:

**МОДЕЛ ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА АЛМАНАХ
В ПЕРИОДИЧНО ИЗДАНИЕ
(Върху примера на създаденото от А. С. Пушкин
списание „Съвременник”:
Семантични и справочно-информационни
проблеми на жанра)**

**Дипломант:
Любов Йовинска
заочно обучение
Ф. № 2727**

**Научен ръководител:
(проф. д.п.н. Александра Куманова)**

**София
2021**

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩИ БЕЛЕЖКИ	5
1. Актуалност на изследването	5
2. Обект на проучването	5
3. Предмет на изследването	5
4. Цел на разработката	6
5. Задачи на изследването	6
6. Методи на изследването	6
7. Структура на изследването	7
8. Вторично-документален апарат на проучването	8
I. Глава. СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ФЕНОМЕНИТЕ НА АЛМАНАХА И ПЕРИОДИЧНОТО ИЗДАНИЕ	9
I. 1. Алманах – особености на информационната скица	9
I. 2. Периодично издание – особености на информационната скица	14
I. 3. Феномен на трансформацията на алманаха в периодично издание в съставителската и издателската дейност на А. С. Пушкин: постановка на въпроса	15
I. 4. Цитирана литература по I. Глава	16
I. 5. ИЗВОДИ	20
II. Глава. БИОБИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА ЗА А. С. ПУШКИН	22
II. 1. Биографична скица	22
II. 2. Линия на творчеството	36
II. 3. Цитирана литература по II. Глава	40
II. 4. ИЗВОДИ	41
III. Глава. СПИСАНИЕ „СЪВРЕМЕННИК”, СЪЗДАДЕНО ОТ А. С. ПУШКИН	42
III. 1. Историко-културно историографско изследване	42
Бележки към разд. III. I	46
III. 2. А. С. Пушкин и списание „Съвременник”	48
III. 3. Цитирана литература по III. Глава	69
III. 4. Именен показалец към III. Глава	72
III. 5. Преводачи на български език на А. С. Пушкин, цитирани в изследването	76
III. 6. ИЗВОДИ	77
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	79
БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА	82
СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ	89

Ил. 1.

*Портрет на А. С. Пушкин на художника Орест Адамович Кипренски
(1789-1836) – платно (1827)*

Посвещава се

*на 200-годишнината от първия контакт на А. С. Пушкин
на бесарабска земя с **българските** преселници,
осъществен на 4 май 1821 г. в Кишинев,
станал повод за появата на малката му повест „Кърджали” (1834 г.) –
начало на разработката на **българската тема** в руската литература*

ОБЩИ БЕЛЕЖКИ

1. Актуалност на изследването

Настоящата дипломна работа е посветена на *библиографирането* и *историографирането* на отсъстващото в българските книгохранилища списание „Съвременник”, създадено през 1836 г. от Александър Сергеевич Пушкин, и публикувано в 4 поредни броя.

Именно в това периодично издание кулминира богатият опит на А. С. Пушкин и като журналист, и като публицист, и като издател.

Но списание „Съвременник” на А. С. Пушкин представлява огромна ценност и с моделирането в него на трансформатизма на формата на *алманаха*, под която изданието е разрешено, във формата на *периодично издание*, проправящо пътя на демократичната периодика и журналистика в Русия през XIX век в универсален ракурс на познанието и в социално ангажиран ключ.

Познаването на трансформатизма на *алманаха* в *периодично издание* е съществен за теорията, историята и практиката на формите на периодичния печат. Това знание прави по-прецизни оценките на специалистите за битуващите образци.

Актуалността на изследването се повишава и от обстоятелството, че съвременните информационни технологии правят възможно използването в единство на редица образци на печатните комуникации, появяващи се не само днес, но и родени в миналото (вж: 4).

2. Обект на проучването

В центъра на внимание на *тази* дипломна работа е списание „Съвременник”, създадено през 1836 г. от А. С. Пушкин, но – поради отсъствие на изданието в българските книгохранилища, на него е погледнато през призмата на удостоените с внимание от пушкинистите на Русия и България единствени библиографски и историографски изследвания по темата – монографията (2004) и студията (2003) на проф. Александра Куманова, публикувани в Русия (2003) и България (2004) на *руски език*.

3. Предмет на изследването

Семантичните и справочно-информационните проблеми на списание „Съвременник”, издавано от А. С. Пушкин, са във фокуса на проучването като акцентът е поставен върху *текстологичното* равнище на *български език* на интерпретацията на библиографираната и историографираната база на периодичното издание (1980, 2003, 2004), надградена днес (2021).

4. Цел на разработката

Дипломантът има амбицията чрез изучаването на *трансформатизма* на формата на *алманаха в периодично издание*, осъществен от А. С. Пушкив в списание „Съвременник“, да покаже равнището на интердисциплинарната свързаност на явленията на периодичния печат с универсалната хуманитаристика.

Този модел на комплексно универсално мислене в периодичните издания с широк профил е особено ценен за съвременните хибридни форми – в това число: и електронни – на съчетаване на елементи от различни информационни системи (вж: 1).

5. Задачи на изследването

За достигането до изведената цел в настоящата дипломна работа са моделирани следните задачи във вид на стъпки на това проучване:

5. 1. Изучаване на библиографската и историографската база по темата и надграждане с нови проучвания;

5. 2. Структуриране на текстологичен модел на изследвания масив, предназначен за българската научна общественост;

5. 3. Формиране на справочно-информационна картина за трансформатизма на алманаха в периодично издание на база на изучаването на списание „Съвременник“ (съдържание и програма).

6. Методи на изследване

Проучването е базирано от комплексна методика.

6. 1. Библиографиране и историографиране *de visu* на достъпните публикации по темата, оценени от пушкинистите на Русия и България (срв.: 6.2).

6. 2. Изучаване *de visu* на библиографираните и историографираните първоизточници, описани в посочените по-горе достъпни публикации в книгохранилищата на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и Централната библиотека на Българската академия на науките (срв.: 6.2).

6. 3. Семантично и справочно-информационно културолого-феноменологично разкриване на модела на трансформатизма на алманаха в периодично издание на база на изучаването на създаденото и издавано от А. С. Пушкин списание „Съвременник“.

Феноменологичното тук е разбирано като пряка философия на преживяването (по Е. Хусерл, М. Шелер, М. Хайдегер, В. Изер) като крайна точка на всяко значение и всяка стойност на живото преживяване на хората – в случая: списание „Съвременник“ на Пушкин е осмислено

като *modus vivendi* на мисленето, творчески път и издателска дейност на поета (срв.: 6.4).

6. 4. Декодиране на феноменологичния трансформатизъм на алманаха в периодично издание в списание „Съвременник” на А. С. Пушкин (съдържание и програма) (срв.: 6.3).

7. Структура на изследването

Тази разработка се състои от:

- **ОБЩИ БЕЛЕЖКИ;**
- **ИЗЛОЖЕНИЕ;**
- **ЗАКЛЮЧЕНИЕ.**

Позиционираниите три стъпки (задачи) на *това* проучване се явяват **ТРИ ГЛАВИ НА ИЗЛОЖЕНИЕТО:**

- **I. Глава. СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ФЕНОМЕНИТЕ НА АЛМАНАХА И ПЕРИОДИЧНОТО ИЗДАНИЕ** (*съпоставят се особеностите на информационните скици на алманаха и периодичното издание като се обръща внимание на трансформацията на алманаха в периодично издание в съставителската и издателската дейност на А. С. Пушкин в опита му със списание „Съвременник”*);

- **II. Глава. БИОБИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА ЗА А. С. ПУШКИН** (*извеждат се биографичната скица и линията на творчеството на А. С. Пушкин, с което списание „Съвременник” се осмисля като връх на общественото кредо и гражданската позиция на издателя*);

- **III. Глава. СПИСАНИЕ „СЪВРЕМЕННИК”, СЪЗДАДЕНО ОТ А. С. ПУШКИН** (*дават се модели на историко-културното историографско изследване по темата и се разкрива семантиката на списание „Съвременник” като универсална и социална в контекста на съдържанието и програмата на изданието*).

И трите глави са снабдени със списъци на цитирана литература и изводи.

III. Глава – централна за проучването – има и богат арсенал от бележки (с. 46-47).

Навсякъде в текста – в съответствие с историографската традиция – синонимично *бровете* на сп. „Съвременник” са посочени и като *томове*, и като *книги*, изхождайки от официално разрешената форма за публикация на това издание като *алманах*, но и от завидния обем на всяко книжно тяло.

Заглавията на срещащите се в текста периодични издания се посочват в оригинал. При първата им поява в текста е приведен и възприетия в историографията техен превод на български език.

Включените в съдържанието на сп. „Съвременник” текстове се привеждат в оригинал на техните заглавия, които са снабдени и с превод на български език, възприет в преводаческата традиция.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕТО е представана синтезираната картина на изследването (с. 79-81).

8. Вторично-документален апарат на проучването
БИБЛИОГРАФСКИЯТ СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА
ЛИТЕРАТУРА дава свод на привлечените към анализ документи (с. 82-88).

Тук е приведена **сигнификация на всеки описан източник** в съответствие с неговото цитиране по отделните глави и техните фрагменти в дипломното изследване. Чрез така изградената вторично-документална информационно-търсеща ризома (лат.: rhizome – коренище от връзки) е показана **справочната картина на документалното източникознание като база за бъдещи проучвания по темата** на дипломната работа.

Разработеният **Именен показалец** представя лаконична информационна историографска скица на кръга от лица, свързани със създаването и изследването на списание „Съвременник” (с. 72-75).

За пълнотата на представяните в показалеца персоналии в него са дадени различията при изписване на имената на лицата на българска и руска кирилица, но и на латиница.

Имената на преводачите на български език на А. С. Пушкин, цитирани в изследването, са поднесени в отделен показалец (с. 77).

Показалците препращат към страници като материалът в тях се допълва, а не препокрива.

В приведения **СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ** към настоящото дипломно проучване, разсредоточени в пространството на текста на разработката, са посочени електронните адреси, на които изображенията са достъпни (с. 89).

Благодарности

Авторът на дипломната работа благодари специално и на научния си ръководител – проф. д.п.н. Александра Куманова, и на рецензента – ас. д-р Николай Василев за тяхната съпричастност през всички етапи на създаване на този труд.

Особена е благодарността ми към проф. А. Куманова за съдействието ѝ в преводите на български език на текстовете на А. С. Пушкин и другите съпътстващи ги текстове на неговите съвременници и последователи, цитирани в изложението.

Тези преводи са под научната редакция на поета, литературния критик, литературоведа и преводача на поезия от руски, испански, немски и френски – полиглата доц. д-р Петър Велчев.

I. ГЛАВА.

СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ФЕНОМЕНИТЕ НА АЛМАНАХА И ПЕРИОДИЧНОТО ИЗДАНИЕ

I. 1. Алманах – особености на информационната скица

Внимателният преглед на справочната литература показва, че *алманахът* като тип издание се определя най-често като непериодичен сборник с литературни творби от различни автори (1).

Едновременно с това алманахът може да се яви в реалната издателска практика и като периодично издание – *например*: Годишник със сведения за лица и тяхната дейност в дадена специалност, професия, област (2).

Срещат се и случаи, когато алманахът е *сборник* с разнообразни в жанрово отношение произведения от различни автори, обединени по тематичен, географски, хронологичен признак (3).

Тази троична (1-3) обща информационна скица на формите на алманаха битува в многообразни модификации и в различни алманаси, които са известни далеч не само като *печатни издания*, но и – от периода на *ръкописната книга*. Описаната троична информационна скица на формите на алманаха е характерна и за гледищата на изследователите, формулирани относно същността на алманаха.

Среща се и мнението, че алманахът е разновидност на *серийното издание* и представлява продължаващ се сборник от литературно-художествени и / или научно-популярни произведения, обединени по някакъв признак (4) (вж: разд. I. 2).

Изложеното позволява да пристъпим към произхода – етимологията на понятието „алманах” [15].

Корените на понятието „алманах” ни отвеждат в арабския свят – от *арабски*: *manakh* или *al-manakh*.

Създаването на алманаха като интелектуална форма на моделиране на ръкописен текст има изключително цивилизационно значение поради това, че *точно тази форма* е едно от вълшебните огледала на постиженията на Ислямския „Златен век”.

За да се яви на белия свят през XIII в. в лоното на арабската цивилизация, когато формата на алманаха се среща за първи път като означение на няколко труда на астронома от Маракеш Ибн-ал-Банна [3, с. 28; 13], следва да разбирате цялата предшестваша този уникален акт в историята на писмените комуникации традиция [10].

За целта е необходимо да се пренесем в основания през 762 г. Багдад, където великият Харун ар-Рашид става халиф в 786 г. и тогава започва активно да се превеждат елински книги на арабски. Именно тогава се създава своеобразен бум на масови преводи от *древногръцки* на *арабски* език.

Точно първите такива преводи са направени по инициатива и под ръководството на един от първите арабски философи Абу Юсуф Якуб ибн Исхак ал-Кинди (ок. 870-940), който е наречен „баща на арабската философия”. Именно той играе решаваща роля за въвеждането на индийските цифри и в арабския, и западноевропейския свят. Тъкмо по негово време се превеждат главно трудовете на Аристотел и неоплатониците.

Както е известно, в повечето случаи тези преводи са правени чрез сирийски християнски преводи на гръцките оригинали. Съществена тук е ролята на Хунайн ибн Исхак ал-Ибад (ок. 809-873), наричан с титлата „*шейх на преводачите*”. Той е владеел в съвършенство арабски, сирийски, гръцки и персийски. В своята дейност е подпомаган от своя син и племенник.

Посочената преводаческа мисия е продължена от Абу Бишр Матта ибн Юнус ал-Кунна (ок. 870-940).

Следва непременно да бъдат изтъкнати и другите известни преводачи – Яхия ибн Ади (Abū Zakariyya’ Yaḥya Ibn ‘Adī Ibn Ḥamid Ibn Zakariyya’ at-Takritī al-Mantiq, 893-974), Абу Али Иса Ибн Зура (Abū ‘Alī ‘Isā ibn Ishāq ibn Zur‘a, ок. 943-1008) и Ибн ал-Хаммар (Abū l-Khayr al-Ḥasan b. Suwār b. Bābā b. Bahnām Ibn al-Khammār, ок. 942-1017).

Така приблизително за около 200 години са преведени на арабски най-важните трудове на *елинските* мислители.

Не случайно именно след тези преводи се появява великият *арабски* мислител и енциклопедист Абу Наср Мухаммад ибн Тархан ал-Фараби (Abū Naṣr Muḥammad ibn Tarkhan al-Farābī; *Latin*: Alpharabius, ок. 872-951). Той става известен като „Вторият учител” (след Аристотел) („al-Mu‘allim ath-Thānī”) и дава – освен всичко друго – и знаменитата класификация на науките, която се използва дълго време и в Западна Европа.

Абу Фарадж Мухаммад ибн ан-Надим ал-Варрак (Abū l-Faraj Muḥammad ibn Abī Ya‘qūb ibn Ishāq an-Nadīm al-Warrāq) е роден и умира в Багдад (ок. 932-990). Той е арабски учен, библиограф и книготърговец, което се потвърждава от неговата изключителна начетеност, но и от това, че за заглавие на своята уникална библиография избира древната дума „*фихрист*”, която означава „*индекс, указател, съдържание*”. Баща му е известен скриптор и книготърговец (*араб.*: *варрāk*), а името му ан-Надīm означава „съратник (другар), както и човек, който се разкайва”.

Ибн ан-Надим общува с много видни учени на своето време, сред които са *християнски* (якобитите, несторианци) и *манихейски* философи.

Освен арабски и персийски, той владее също и старогръцки, сирийски, арамейски, индийски (санскрит) и други езици, и е запознат с творчеството на Аристотел, Платон и множество предислямски учени.

Неговият капитален труд е „*Kitāb al-Fihrist*”, който едновременно е полифункционален:

- универсален аотиран вторично-документален енциклопедичен труд по съдържание и
- международен и ретроспективен по обхват на документи, написани на много езици и в различни краища на света библиографски указател.

В предговора на Ибн ан-Надим към „*Фихрист*” авторът пише: „*Това е указател на книгите на всички народи, араби или неараби, които са писани или преведени на арабски език, с данни за тези, които са ги създали, техния произход, дата на раждане и смърт, родните им градове, техните качества и недостатъци от началото на всяка наука до наше време, 377 година от хиджра (987 г.)*”.

Именно преводната литература и структурирането на универсален библиографски енциклопедичен труд в арабския свят стават знаменателното знаково преддверие на появата през XIII в. на алманаха [10].

Първоначално понятието „алманах” се използва за означаване на календари, съдържащи описания на астрономически и астрологически събития за предстоящата година.

Около XVII в. формата на алманаха започва да обозначава справочници, включващи и информация за панаири, пътища и пощи, което е свързано до голяма степен с разпространението на книгопечатането по цялото земно кълбо.

В следващите векове формата на алманаха започва да се свързва със земеделски напътствия и медицински съвети, сведения за новостите в науката и техническите открития и придобива все по-отчетливо информационно-ориентираща, образователно-възпитателна и развлекателна функции.

Известно е, че именно алманасите и календарите са сред най-ранните печатни книги, които се ползват с изключително широка популярност и въздействие върху западното общество. Те стават трибуна на големите политически двубои и обществени дебати на времето.

Така в „Турски календар” от 1454 Йохан Гутенберг (1400-1468) публикува апел за спасяване на християните (споменати са и българите) от иноверците-османци. Един от най-четаните алманаси на прехода към модерността – „*Richard's Almanach*” (1732-1757) на Бенжамин Франклин (1706-1790), е преведен (в см.: адаптиран), и циркулира, разпространявайки етоса (термин в античната философия, обозначаващ нравите, привичките, обичаите) на протестанския прагматизъм на десетки езици по света [14].

В българската книжнина от XIX в. термините календар и алманах се употребяват взаимозаменяемо. Някои от първите българските алманаси освен календар включват и втора част с астрономически сведения, научнопопулярни и забавни четива.

През XIX-XX в. алманаси се наричат и сборниците с литературни, исторически и публицистични текстове. Характерно е, че обемът на тези издания през XIX в. се движи от 15-20 до 350 стр.

Забелязва се тенденцията към увеличаване на количеството на изданията от посочения вид. При това нараства и обемът, и форматът на тези издания.

Така между 1806 и 1905 г. в България са издадени 520 календара и алманаси като от тях 120 на брой излизат на бял свят до Освобождението.

Във връзка с преобладаването на преводните и оригиналните български текстове и експлицитната връзка с някакъв чужд първообраз – календарите и алманасите, които се разпространяват сред българските читатели през XIX в. преимуществено до Освобождението, можем условно да разделим на:

- оригинални – български: „Летоструй”, 1869-1876, на Христо Г. Данов (1828-1911), „Нова мода календар”, 1856, на Петко Р. Славейков (1827-1895) и др.;

- преводни: „Poor Richard’s Almanach”, преведен от Гаврил Кръстевич (1817-1910) от френски образец през 1837 г.;

- побългарени от чужди образци („Сиромах Богдан или способ за обогатяване”, издаден през 1869 г. от Петко Р. Славейков по образца на Б. Франклин – вж: по-горе.

С „Нова мода за календар” Петко Р. Славейков поставя началото на дълга традиция на пародийните и литературните календари.

С „Летоструй” на Христо Г. Данов алманахът скъсва с „джобния” формат и се превръща в луксозно издание.

Алманасите и календарите през XIX в. по мнение на съвременниците са сред „просветителите” на българите, използвани и като „учебни книги”. Масовият читател черпил именно от тях полезна информация за всекидневието в Османската империя, за динамиката и техническите постижения на западния индустриален свят.

Четивата в алманасите, някои от които са с открито антигръцки и антитурски характер, изиграват своята роля – да съдействат за изграждане на българско национално самосъзнание.

Според свидетелствата на епохата „Смешните календари” на Петко Р. Славейков са оставяли силно впечатление поради сатиричния си патос, с който той характеризира различни страни на тогавашното общество. Неговите календари „се четели жадно по българските градове и селища” и било трудно да се намери грамотен българин, на когото те да не са

познати. От Любен Каравелов (1834-1879) знаем, че „Летоструй” на Христо Г. Данов се „чете и по селата, и по градовете”.

Както е известно, алманасите като специфично издание били ориентирани по принцип към градското население и са едно от най-ярките постижения на българската писмена градска култура.

И алманасите, и календарите продължават своя живот и след 1878 г. С новото им съдържателно обоготвяване интересът към тях нараства, и през XX в. тази тенденция се изразява още по засилено.

До Балканската (1912-1913), Междусъюзническата (1913) и Първата световна (1915-1918) война преобладават календари и алманаси с патриотично-националистичен дух, които съхраняват спомена за дейците на Българското възраждане Георги С. Раковски (1821-1867), Хаджи Димитър (1840-1868), Стефан Караджа (1840-1868), Христо Ботев (1848-1876), Васил Левски (1837-1873).

Друга голяма част от тези издания се стреми да укрепва българското национално съзнание сред населението в Македония (календарите „Вардар”, „Солун”, „Македония”, „Крушево”). На тази цел е посветен амбициозният издателски проект на Александър Теодоров-Балан, който е насочен към възраждането на „Летоструй” на Христо Г. Данов.

Алманахът „Летоструй” е дело на цариградската стопанско-просветна дружина „Българска матица” (1909-1913) и излиза между 1909-1911 г.

С популярност се ползват и алманасите на различни политически, женски и професионални общности като „Алманах на женския свят с лотария за 1894 г.”, „Алманах за българската жена” (1924), „Червен народен календар” (1897-1923), „Алманах на Съюза на българските адвокати” (1925-1944: в 15 т.), „Алманах на Софийския университет” (1929, 1939, 1974, 1988-2000: в 3 т.).

Внушителни по обем са алманасите: „България” (1900), „Алманах за българската конституция” (1911), „Алманах Българска външна търговия” (1943).

През 90-те г. на XX в. алманасите преживяват нов разцвет.

Редица висши училища публикуват в тях материали за своята история и настояще.

Появяват се и „Алманах на българските индустриалци 1878-1947” (1995), „Алманах на историята на Русе” (1996), „България XX век” (1999).

Като самиздатски феномен се определя публикуването на алманаха „Мост” на Едвин Сугарев (1953-), от който преди 1989 г. излизат 3 броя. В новата социалнополитическа обстановка през 90-те г. на XX в. са издадени още няколко броя на „Мост”.

Изданиято „Исторически факултет 1888-2008. Алманах” (2008) не изтъкваме тук сред достиженията на формата, защото отчитаме критичния труд на проф. д.и.н. Петър Петров (1924-) [12].

Но специално следва да бъде изтъкнато като достижение появата на изданието „Катедра „Библиотекознание и библиография”, по линия на която придобива висшето си образование в нашия вуз и авторът на настоящото дипломно изследване: алманах по случай 70-годишнината на Университета по библиотекознание и информационни технологии и 70-годишнината от направения през 1950 г. от проф. Тодор Боров проектоплан за създаване на катедра по библиография при Държавния библиотекарски институт” [5].

Детайлно този алманах е осмислен в серията от рецензия на проф. Стоян Денчев (1953-) и проф. Александра Куманова (1956-) [4] и монографии на проф. А. Куманова [8, 9].

I. 2. Периодично издание – особености на информационната скица

Периодичният сборник заслужава да получи лапидарно специализирано отражение на страниците на настоящото изследване, защото той по същество е *периодично издание*, което съдържа студии, научни статии, научни съобщения и др., и е публикуван от името на научна институция – „Годишник”, „Известия”, „Трудове” и т. н.

В някои случаи периодичният сборник включва само един монографичен труд.

Периодичният сборник излиза с неопределена периодичност – от един до няколко тома в година според количеството на събрания за публикуване материал [1].

Периодичното издание е публикация, излизаща в определени – т.н. информационни – интервали от време с постоянен брой книги за календарната година, с еднакво заглавие и еднотипно оформление.

Периодични издания са: вестникът, списанието, периодичният сборник, бюлетинът.

Първите печатни периодични издания започват да се издават в Западна Европа през XVII век, а в България – през 40-те г. на XIX век.

С усъвършенстване на печатните технологии през втората половина на XIX век издаването на периодичните издания рязко нараства.

През 1900 г. световното производство на периодичните издания достига 50 хиляди заглавия.

По статистически данни на ЮНЕСКО към края на XX век периодичните издания вече са повече от 150 хиляди заглавия годишно.

Свидетели сме на това, че започва да се налага практиката периодичните издания да се разпространяват и по електронен път – на електронни носители и по интернет.

В съответствие с тази тенденция достъпът до част от периодичните издания днес става и по електронен път [2].

I. 3. Феномен на трансформацията на алманаха в периодично издание в съставителската и издателската дейност на А. С. Пушкин: постановка на въпроса

Представеният проспект за феномените на алманаха, периодичния сборник и периодичното издание прави изключително ефективен въпроса за проследяването на линията на трансформация на разрешения на А. С. Пушкин *алманах* „Съвременник”, който той успява да превърне в *периодично издание*, емблематизиращо не само епохата на самия издател (А. С. Пушкин), но и хода на демократичната периодика и журналистика на Русия през XIX век.

Отсъствието в българската справочно-енциклопедична литература на информация за този съществен момент от общата универсална история на обществените комуникации ни изправя пред предизвикателството – да подготвим чрез това изследване концентрирана информация, основавайки се на единствените публикации на български автор по излагания въпрос – имащите библиографска и историографска тежест по темата на проф. Александра Куманова за Пушкинския „Съвременник” [6, 7].

Появата на цитираните публикации на проф. А. Куманова – монографична – в България [7] и студия в библиофилския компендиум на Русия „Актуальные проблемы теории и истории библиофильства” [6] – са на руски език, и е необходима съответна *текстологична* работа за поднасянето им на българската научна аудитория с цел – достигането на знание за въвеждането им в отечествените ни справочно-енциклопедични издания.

I. 4. Цитирана литература по I. Глава

1. **Гергова, А.** Периодичен сборник. // *Българска книга* : Енцикл. / Състав. Ани Гергова. – София ; Москва, 2004. – ISBN 978-954-642-210-1. – с. 337.

2. **Гергова, А.** Периодично издание. // *Българска книга* : Енцикл. / Състав. Ани Гергова. – София ; Москва, 2004. – ISBN 978-954-6422101. – с. 337.

3. **Даскалова, К.** Алманах. // *Българска книга* : Енцикл. / Състав. Ани Гергова. – София ; Москва, 2004. – ISBN 978-954-642-210-1. – с. 28-29 : с ил.

4. **Денчев, С., А. Куманова.** PARADIGMA INFINITAS : Философия, историография и когнитология на формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование (Послеслов на рецензентите *или* От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на *Шницвег* до постмодерната некласическа менталност на съвременния библиотекар). // *Катедра „Библиотекознание и библиография“* : алманах по случай 70-год. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. и 70-год. от направения през 1950 г. от проф. Тодор Боров проектоплан за създаване на катедра по библиография при Държавния библиотекарски институт... . – София, 2020. – ISBN 978-619-185-425-7 ; ISBN 978-619-185-426-4. – с. 355-538. – Библиогр. в 255 ном. бел.

5. **Катедра „Библиотекознание и библиография“** : алманах по случай 70-год. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. и 70-год. от направения през 1950 г. от проф. *Тодор Боров* проектоплан за създаване на катедра по библиография при Държавния библиотекарски институт = Department Library studies and bibliography : almanac for 70th anniversary of the University of Library Studies and Information Technologies and 70th anniversary of the made in 1950 by prof. *Todor Borov* draft of the creation of the Department of bibliography at the State Library Institute / състав. Нели Костова ; науч. ред. Николай Василев ; предг. Евгения Русинова ; рец., послесл. Стоян Денчев, Александра Куманова ; консулт. Мария Младенова. – София : За буквите – О писменехъ, 2020. – 548 с. : с ил., сх., табл., гр. – Думи на ректора / Ирена Петева. – Съдържа биобиблиогр. на: Тодорка Арабаджиева, Ганчо Драганов ; Съдържа автобиобиблиогр. на: Александра Куманова, Мария Младенова, Таня Годорова, Иванка Янкова, Нели Костова, Донка Правдомирова, Красимира Александрова, Марина Енчева, Васил Загорев, Росица Кръстева, Евгения Русинова, Юлия Савова, Добринка Стойкова, Събина Ефтимова, Пламена Златкова, Поли Муканова, Марчела Борисова, Николай Василев, Искра Цветанска. – Именен показалец.

ISBN 978-619-185-425-7

ISBN 978-619-185-426-4

6. **Куманова, А.** Пушкинский журнал „Современник” : к вопросу о *А. С. Пушкине* – журналисте и критике / *К 205-лет. со дня рожд. А. С. Пушкина ; Посв. памяти ... В. И. Каминского* ; худож. Д. Ефтимов ; граф. дизайн-ред. Ц. Найденова. – Шумен : Аксиос, 2004. – 60 с., 1 л. : портр.

Слово библиогр. пушкинианы Болгарии / Ц. Стайкова. – Библиогр.: 27 ном. назв. – Именен показалец.

ISBN 954-310-014-4

7. **Куманова, А.** Пушкинский журнал „Современник”, его историко-библиофильское и современное значение : [Ростки интердисциплинарности]. – [*Посв. памяти ... В. И. Каминского*]. // *Актуальные проблемы теории и истории библиофильства* : Материалы IX Межд. библиофильской науч. конф., посвященной 300-лет. Петербурга (Санкт-Петербург, окт. 2003 г.) / Состав. и отв. ред. В. А. Петрицкий. – Санкт-Петербург, 2003. – ISBN 5-8192-0177-9. – с. 7-10. – Изд. на РАН. Науч. совет по истории мировой культуры, Дом ученых – Санкт-Петербург, Рос. нац. библ., Орг. рос. библиофилов. Секция кн. и график.

8. **Куманова, А.** NOVUM PARADIGMA INFINITAS : формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование (От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на *Шпицвег* до постмодерната неklasическа менталност на съвременния библиотекар) : компендиум / Александра Куманова ; ред. Стоян Денчев – науч. ред. ... [и др.] ; предг. и рез. Александра Куманова ; епилог Красимира Александрова ; рец. Венцислав Велев ... [и др.] ; граф. Соня Спасова. – София : Нац. библ. Св. Св. Кирил и Методий, 2020. – 244 с. : с 4 ил., 2 табл., 4 граф.

Други ред.: Николай Василев, Никола Казански, Анджела Кенън, Марианна Соколова, библиогр. ред. Красимира Александрова, Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова. – Други рец.: Ирина Линден, Милен Куманов. – Именен показалец, топонимен показалец.

Юбил. изд., публикувано в навечерието на 120-год. от рожд. на проф. *Тодор Боров* (30 януари 1901 – 27 май 1993) и 80-год. от основаването на Българския библиографски институт – 22 март 1941 г., посветено на 70-год. от придобиването на статута „държавна” на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” – 23 януари 1950 г. и 70-год. от създаването на Държавния библиотечарски институт – днес Унив. по библиотекознание и информ. технолог. – 1 ноември 1950 г.

ISBN 978-619-239-439-4

ISBN 978-619-239-446-2

Ново изд. – 2020 / Стол. б-ка – София.

9. **Куманова, А.** NOVUM PARADIGMA INFINITAS : формите на тривиума: библиотечно-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование (От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на *Шпицвег* до постмодерната неklasическа менталност на съвременния библиотекар) : компендиум / Александра Куманова ; ред. Стоян Денчев – науч. ред. ... [и др.] ; предг. и рез. Александра Куманова ; епilog Красимира Александрова ; послеслов Юлия Цинзова ; рец. Венцислав Велев ... [и др.] ; граф. Соня Спасова. – Ново изд. – София : Столична библ., 2020. – 246 с. : с 4 ил., 2 табл., 4 гр.

Други ред.: Николай Василев, Никола Казански, Анджела Кенън, Марианна Соколова, библиогр. ред. Красимира Александрова, Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова. – Други рец.: Ирина Линден, Милен Куманов. – Именен показалец, топонимен показалец.

Юбил. изд., публикувано в навечерието на 120-год. от рожд. на проф. *Тодор Боров* (30 януари 1901 – 27 май 1993) и 80-год. от основаването на Българския библиографски институт – 22 март 1941 г., посветено на 90-год. от изработването на първия Правилник на Столична библиотека и основаването на нейните каталози: Инвентарен, Основен, Азбучен и Предметен.

ISBN 978-619-239-440-0

ISBN 978-619-239-441-7

1. изд. – 2020 / Нац. библ. Св. Св. Кирил и Методий.

10. **Куманова, А., Н. Василев.** Арабската световна универсална библиография „*Ал-Фихрист*” на *Ибн ан-Надим* от 987 година (Магистрала на науката и информацията в контура на библиографската енциклопедична инфраструктура на планетата: Елинистичен Египет, Късна античност, Ранно средновековие). // *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век* : Сб. с науч. докл. от XVII Нац. науч. конф. с межд. участие – 1 ноември 2019, София. – 2019. – ISSN 2683-0094. – с. 152-161. – Рез. на англ. ез.

Срв. Панорама на арабската световна универсална библиография „*Ал-Фихрист*” на *Ибн ан-Надим* (987) : Магистрала на науката и информацията в контура на библиографската енциклопедична инфраструктура на планетата) / А. Куманова и др. // *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – 2021, N 1, с. 52-74 : с 14 ил. – Съавт.: К. Александрова, Н. Казански, Н. Василев. – Рез. на англ. ез.

11. **Михова, Л.** Българските календари. – Пловдив : Полиграф, 1995. – 150 с.

Без ISBN

12. **Петров, П.** Със справочниците – компетентно и отговорно. – София : Пропелер, 2015. – 192 с.

ISBN 978-954-392-310-6

13. **Daskalova, K.** La reception des almanaches populaires en Bulgarie an XIX-e siècle. // *Les Lectures* du peuple en Europe et dans les Amerique (XVII-XX siècle). Sous la direction de H.-J. Lusebrink, J.-G. Mix, J.-J. Molllter et P. Sorel. Edition complex. – Bruxelles, 2003, p. 117-125.

ISBN-10: 287027954X

ISBN-13: 978-2870279540

14. **Michova, L.** Die bulgarischen Kalender vor der Brefreing 1878. // *Suedosteuropaeiche Popularliteratur* im 19. und 20. Jahrhundert. – München, 1993. – ISBN-10: 3926844132 ; ISBN-13: 978-3926844132. – p. 317-330.

15. **Renaud, H. P. J.** L`origine du mot „Almanach”. // *Isis* (Chicago), 37, 1947. – ISSN 0021-1753 (print) 1545-6994 (web). – p. 44-46.

I. 5. ИЗВОДИ

I. 5. 1. Хибридната вътрешна форма на алманаха – като неперодичен сборник с литературни творби от различни автори (1) ; периодично издание със сведения за лица и тяхната дейност в дадена специалност, професия, област (2) ; сборник с разнообразни в жанрово отношение произведения от различни автори, обединени по тематичен, географски, хронологичен признак (3) ; разновидност на серийното издание и представлява продължаващ се сборник от литературно-художествени и / или научно-популярни произведения, обединени по някакъв признак (4) – ни отвежда в арабския свят, и може да бъде етимологизирана от *арабски*: *manakh* или *al-manakh*.

I. 5. 2. Периодичното издание – периодичният сборник (съдържа студии, научни статии, научни съобщения и др., и е публикуван с неопределена периодичност от името на научна институция), появяващ се в определени интервали от време с постоянен брой книги за календарната година, с еднакво заглавие и еднотипно оформление, както и класическите форми на вестника, списанието и бюлетина – е система от издателски форми с огромно многообразие на връзки и преходи между системните компоненти.

I. 5. 3. Познаването от страна на А. С. Пушкин на обозначената от етимологията от *арабски* на хибридната същност на алманаха – от една страна, и на нивото на съществуващата периодика към първата четвърт на XIX в. в Западна Европа – от друга страна, му позволява сам да осъществи феномена на трансформатизъм на алманаха в периодично издание в съставителската, издателската, журналистическата и публицистичната му дейност, свързана със „Съвременник“, разрешен му от царската цензура като алманах, а превърнат от гения на славянската литература в периодично издание.

I. 5. 4. Библиографското и историографското проучване на темата за трансформатизма на алманаха в периодично издание в съставителската, издателската, журналистическата и публицистичната дейност на А. С. Пушкин, свързана със „Съвременник“, отваря пътя на текстологичното изследване на съществуващите проучвания на проф. А. Куманова, публикувани на руски език и в България, и в Русия, като на възможност да се запознае чрез равнището им българската научна общественост с феномена на

изданието на А. С. Пушкин, тъй като то отсъства в националните ни книгохранилища.

II. ГЛАВА. БИОБИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА ЗА А. С. ПУШКИН

II. 1. Биографична скица

Александър Сергеевич Пушкин (*Ил. 1*) е роден в Москва на 26 май (6 юни) 1799 г. Потомък е на старинни дворянски родове. Прадядо му по майчина линия е знаменитият арап на Петър Велики – Ибрахим Ханибал, а родът на баща му има петвековна история.

Детството на А. С. Пушкин преминава в Москва – в семейна среда с богати културни традиции. Чичо му Василий Пушкин е известен поет сантименталист, баща му пише с лекота стихове на френски език, има огромна библиотека с френски книги и е силно пристрастен към френския театър. В дома им гостуват Н. М. Карамзин, И. И. Дмитриев, В. А. Жуковски, К. Н. Батюшков и други видни руски писатели, водят се оживени разговори по литературни въпроси.

Бъдещият поет се увлича отрано от поезията, античната и западноевропейската литература, а най-ранните му детски литературни опити са на френски език – комедия (подражание на Молиер – сценично име на Ж.-Б. Поклен) и поема, замислена като пародия по Волтер – псевдоним на Ф.-М. Аруе.

Подобно на повечето тогавашни дворянски деца, и А. С. Пушкин отначало е обучаван на френски език. Първите му учители по руски език са баба му по майчина линия Мария Алексеевна, бавачката му Арина Родионовна и крепостният слуга Никита Козлов.

След обичайното домашно обучение А. С. Пушкин постъпва в новооткрития на 19 октомври 1811 г. елитен Царскоселски лицей край Петербург, който е създаден по идея на император Александър I и е имал статут на университет, подготвящ кадри за висшата държавна администрация.

В лицеза за пръв път се проявява поетичният талант на А. С. Пушкин, високо оценен от най-големите литератори на времето. Тук се формират основите на свободололюбивите и хуманистичните му възгледи и се откроява

внушително удивителната му лирическа дарба, самочувствието му, че е ПОЕТ.

Тук започва и дружбата му с А. А. Делвиг, В. К. Кюхелбекер и И. И. Пушчин, оставили завинаги дълбока следа в душата му.

Царящият в лицей култ към дружбата ще се превърне в един от лайтмотивите на поезията на А. С. Пушкин.

В лицей, към края на 1816 г., възниква и замисълът на А. С. Пушкин за издаване на първата му поетична книга (запазен е само планът от 34 заглавия).

Царскоселският лицей е нещо много повече от обикновена учебна институция в личната съдба на гениалния руски поет. Лишен от истинско детство, до края на живота си той ще носи в себе си съзнанието, че това е родният му дом („родина ни е Царско село”) и в годините на изпитания многократно ще търси духовна опора в лицейските си спомени и в „лицейското свещено братство”:

*„Прекрасен е съюзът ни! Сплотен,
като душата неделим и вечен –
непоклатим, свободен и сърдечен,
от дружните ни музи сътворен.”*

(Прев. Иван Теофилов)

Лицейският период от жизнения и творческия път на А. С. Пушкин обхваща времето от октомври 1811 до лятото на 1817 г. Запазени са общо около 130 предимно лирически творби, сред които е и най-ранното му, стигнало до нас, стихотворение – любовното послание „Към Наталия” (1813).

Младият поет дебютира в авторитетното сп. „Вестник Европа” с лирическото си послание „Към приятеля стихотворец” (1814), посветено на В. К. Кюхелбекер. Блестящ триумф на поетичния му талант е патриотично извисената ода „Спомени в Царское село”, прочетена през януари 1815 г. на годишния лицейски изпит в присъствието на бележития руски поет Г. Р. Державин. Още по-голяма литературна известност му донася посланието

„На Лициний” (1815), поставило началото на неговата гражданска свободолюбива лирика.

Пушкиновата лицейска поезия е създадена под кръстосаното влияние на различни литературни образци и традиции (Державин, Жуковски, Батюшков, Крилов, Волтер, Парни, епоса на Осиан). Нейната поетика и стилистика има еkleктичен характер – съчетава най-вече принципите на класицизма (одическото начало у Державин) и романтизма (епикурейството на Батюшков и мечтателния елегизъм на Жуковски).

Юношеските стихове на А. С. Пушкин утвърждават духовната свобода на личността, култа към любовта, дружбата и идеалите на античния свят – красотата, хармонията, човечността, съвършенството. Те се отличават със светлия си жизнерадостен хуманизъм, виталното, одухотворено и епикурейско възприемане на света, както и с високата си стилизаторска култура и с „игровата” позиция на лирическия персонаж. Това е „еклектична, стилизирана лирика” (Ю. Н. Тинянов). Поетът лицеист спазва жанровата „чистота” на поетичната форма, а най-предпочитаните от него лирически жанрове са посланието, елегията, романсът, епиграмата. Той проявява интерес и към епичната поезия, особено към сатиричната поема („Монах”, „Бова”, „Сянката на Фонвизин”). Прави опити и в областта на комедията и романа, но повечето от тези най-ранни съчинения остават незавършени и не са достигнали до нас.

Петербургският период от Пушкиновата биография започва от лятото на 1817 г. и продължава до пролетта на 1820 г. След завършването на Царскоселския лицей Пушкин остава в столицата и около три години е на работа в Министерството на външните работи, където се запознава с А. С. Грибоедов и с редица други от бъдещите декабристи. Той активно участва в дейността на литературното обединение „Арзамас” с псевдонима „Сверчок” („Щурец”) и влиза в свързания с декабристите литературно-театрален кръжок „Зелената лампа”, където властват духът на свободомислието и култът към буйното веселие и „игровото” поведение. Близки са отношенията му с В. А. Жуковски, П. А. Вяземски, П. Я. Чаадаев, Ф. Н. Глинка, Н. И. Тургенев. Неговата гражданска и свободолюбива лирика от този период е проникната от духа на декабристките идеи – тя прославя страстно идеалите на свободата и високия граждански патриотизъм, отрича пламенно деспотизма и „робския хомот” на самовластието. Най-ярките ѝ образци са одата „Волност” (1817),

елегията „Село” (1819), посланието „Към Чаадаев” (1818), както и жлъчните му епиграми против царя и други висши сановници.

Антикрепостнически и просветителски по дух, тези популярни лирически творби са разпространявани в многобройни ръкописни преписи и се отличават с гражданската си патетика и ораторска извисеност, с политическата си символика и алегоризъм, с доста архаичната си форма и стилистика, а прочутото послание до приятеля му Чаадаев – със задушевната си лирическа изповедност и борческапризивност:

*„Дорде за свобода горим
и има чест в сърцата страстни,
на края роден да дарим
ний поривите си прекрасни.
Мой друже, ще изгрее тя –
звездата на мечтано щастие.
Русия гневно от съня
ще скочи и над пепелта
на рухналото самовластие
ще пише наште имена!”*

(Прев. Елисавета Багряна)

Огромен читателски успех има най-голямата му творба от Петербургския период – жизнерадостната, оптимистична и шеговита поема „Руслан и Людмила” (1820), която е замислена и започната още в лица и е изградена върху приказен фантастичен сюжет. Художественият ѝ свят е ярък, пъстър, колоритен, динамичен, вълшебен и носи чертите на несъмнена гротесковост и панорамност, като съчетава свободно приказното, битовото и фантастичното, пародийното, драматичното и героичното, лиричното и епичното начало.

Представляващ сам по себе си дръзко предизвикателство към литературните канони, приказният епос на Пушкин прави жанров поврат в руската поезия и удивява с бароковото и гротесково възприемане на света,

със синтеза на „високия” и „ниския” стил, с виртуозната игра на авторовото поетическо въображение и постоянната смяна на гледните точки.

Появата на творбата предизвиква ожесточена полемика в руския печат, която има своите далечни отгласи и в съвременната литературна наука.

Нов период в житейската и литературната биография на А. С. Пушкин бележи неговото „южно заточение” от май 1820 до лятото на 1824 г. Това е предизвикано от острата царска реакция на неговите волнолюбиви и „възмутителни” стихове.

Благодарение на застъпничеството на Карамзин, Чаадаев и Жуковски, вместо в Сибир, император Александър I изпраща на Пушкин на принудителна административна служба в южните краища на Руската империя. След кратък престой в Екатеринослав и тримесечно пътуване със семейството на ген. Н. Н. Раевски до Кавказ и Крим, поетът прекарва три години в канцеларията на ген. И. Н. Инзов в Кишинев (1820-1823), а от лятото на 1823 г. е при генерал-губернатора на Одеса граф М. С. Воронцов.

Тук се засилват свободолюбивите идеи и настроения на Пушкин, разширяват се връзките му с декабристите (П. Пестел, М. Орлов, В. Давидов, В. Раевски), контактите му с хора от народната среда. Вълнува го съдбата на революционните движения в Западна Европа (Испания, Италия) и на Балканите (Гърция).

В Кишинев, на 4 май 1821 г. Пушкин е приет в масонската ложа „Овидий”. Тук, на бесарабска земя е и първият Пушкинов контакт с българите преселници, родил по-късно малката му повест „Кърджали” (1834) – начало на разработката на българската тема в руската литература. Тук започва и увлечението му по „богатирската” романтична поезия на Байрон и се формира романтичният му светоглед. Това е и времето на многобройните му любовни увлечения и приключения.

Поетичното творчество на Пушкин от южния период е ситуирано изцяло в руслото на т.н. „истинен романтизъм”, макар че самата позиция на твореца към романтизма не е апологетична и безкритична.

Романтичните мотиви, поетика, стилистика и емоционална атмосфера моделират общия релеф на философската, любовната и пейзажна лирика на поета – изгнаник („Угасна дневното светило”, „На В.

Л. Давидов”, „Кинжал”, „Демон”, „Наполеон”, „Затворник”, „Към морето” и др.).

Романтичен облик има и типът на лирическия персонаж – самотен, одухотворен, мъдър и обаятелен, непринуден и откровен, печален, вдъхновен и субективен, обзет от „могъща страст” или от „сърдечна пустота”, вечен скитник, преследван от жестоката и зла съдба.

Култът към идеалното, прекрасното и мечтите тук се съчетава с култа към неясното, всеобщото и безграничното, с абсолютизацията на свободата като висша ценностна категория. Това е изповедна, задушевна и музикална лирика, обърната към идеалното, възвишеното и универсалното.

Ключово място в романтичната поезия на А. С. Пушкин от този период заема своеобразният цикъл от „южни поеми”: „Кавказки пленник”, „Братя разбойници”, „Бахчисарайски фонтан” и „Цигани”. Това са социално-философски поеми, изградени върху специфична байронична сюжетна конфликтна ситуация. Централен мотив тук са отчуждението и свободата на личността, изследвани в романтичен ракурс; трагичната съдба на човешките страсти. Действието протича в екзотична обстановка (Кавказ, Крим, циганския табор в Бесарабия) и се отличава с фабулна простота и драматизъм, а героите са ярки и необикновени личности, свободолюбци, хора на волевите пориви и силните чувства, трагични жертви на непреодолимите си „съдбоносни страсти” и на собствения си егоизъм, на „преждевременната старост на душата си” (Пушкин). Личната им съдба остава загадъчна, тайнствена и недоизказана.

Драматичната участ на отчуждения и разочарован романтичен персонаж в „Кавказки пленник” и „Цигани” се осмисля като трагедия на индивидуалистичното съзнание, довела до пълната безизходица и моралното развенчаване на байроничния индивидуализъм. Сюжетът на „Цигани” и неговата трагична развръзка доказват, че „злият и смел” Алеко е бил и остава роб на егоистичните си страсти, които го превръщат в убиец, а епилогът на творбата внушава идеята за всеобщата и фатална неумолимост на законите на съдбата:

*„от страстите и от съдбата
защита няма на света.”*

(Прев. Иван Бонев)

„Южните поеми” на Пушкин са посрещнати възторжено и донасят на своя създател огромна популярност. Тук, в Кишинев, през пролетта на 1823 г. е започнат и забележителният роман в стихове „Евгений Онегин”.

В т.н. Михайловски период (1824-1826) на творчеството на Пушкин поетът е приведен от гордото и непокорно си поведение в Одеса и масовото разпространение на „волните” му стихове из цяла Русия. Новото му „заточение” е в родовото му имение в с. Михайловское, Псковска губерния от август 1824 до септември 1826 г.

Това е изключително важен момент от духовната еволюция на поета. Тук започва сложната трансформация и ориентация на художествената му система към постромантичния просветителски позитивизъм, към „поезията на действителността” – процес, който няма завършен и линеен профил.

Пушкин е поставен в извънредно трудна и тягостна за него обстановка. Той се намира под строг полицейски надзор, самотен и изолиран е от своята естествена интелектуална среда, далеч е от приятелите си.

Но тук Пушкин има възможност да се докосне още непосредствено до народния живот, да общува с обикновените руски хора, да изучава народния бит, език, фолклор, като преосмисля собствената си съдба, и стига до нови философско-исторически и естетически прозрения. Най-близък и душевен негов другар е крепостната бавачка Арина Родионовна – чудесна разказвачка на народни приказки. Вълнуващи събития са посещенията на лицейските му приятели Иван Пушчин и Антон Делвиг. Тук поетът научава за избухването и разгрома на Декабристкото въстание и обмисля невероятни планове за бягство в чужбина.

Михайловското заточение бележи необикновен творчески подем на Пушкиновия художествен гений. Тук е завършена поемата „Цигани” и са написани пародийната поема „Граф Нулин”, три нови глави от романа „Евгений Онегин”, десетки лирически шедьоври – „Зимна вечер”, „Вакхическа песен”, „19 октомври”, любовното послание „На А. П. Керн” и др. Тъкмо тогава авторът им е признат за пръв руски национален поет.

Върху сюжет от епохата на „смутното време” в края на XVI и началото на XVII век е създадена прочутата му историческа драма в стихове „Борис Годунов” (1824-1825), замислена като „романтична трагедия” и „народна драма” в шекспировски дух.

Самият Пушкин признава, че е подражавал на Шекспир „в неговото волно и широко изобразяване на характерите”. Жанрово и структурно е използвана формата на Шекспировата хроника, съчетана с чертите на фабулната трагедия.

Всъщност това е „драма-изследване” (Ю. М. Лотман), изградена върху хроникалния и монтажния принцип, като утвърждава идеята за историческата обреченост на деспотичната власт и трагиката на човешката екзистенция, за дълбоката взаимовръзка между „съдбата човешка и съдбата народна”. Изследването и съотнасянето на трагедията на властта и трагедията на личността тук получава сложна и нееднозначна философско-историческа и художествена трактовка. Властта се оказва страшно и непосилно изпитание пред човешката нравственост, неизбежно нещастие, абсолютно неразрешим исторически и нравствен казус, а самата историческа личност волно или неволно става „играчка” в ръцете на Историята и на Съдбата, които имат свои жестоки и неумолими „закони”.

Трагична е и съдбата на царя – тиран и узурпатор, който се домогва до властта с цената на насието и злодеянието, на богоотстъпничеството. Трагичен е и историческият път на „народа”, който тук е експониран като „стихия на бунта”, също подвластна на капризите на историята.

Борис Годунов на Пушкин е вгълбен, монологичен и дълбоко трагедиен персонаж. Той е и мъдър, и хитър, и лицемерен деспот с могъща воля и могъщ ум, терзаен от страшните угризения на собствената си гузна и „нечиста съвест”. Поетиката на драмата е експериментална, реформаторска и провокативна. Тя представлява пълно отрицание на общоприетия драматургичен канон. Публикувана е през 1831 г., а е поставена за пръв път на сцената едва през 1870 г.

Близък другар и приятел на декабристите, А. С. Пушкин преживява извънредно тежко техния разгром на Сенатския площад в Петербург на 14 декември 1825 г. По-късно поетът е разтърсен от вестта за трагичната гибел на водачите на Декабристкото въстание.

Именно тези събития са преломен момент в собствената съдба на поета. Те стават източник на сериозни размисли и преоценки.

Новият император Николай I слага край на заточението на Пушкин, ставайки негов личен цензор и лицемерно се опитва да го приобщи към дворецовите среди.

Общественото поведение и естетическите позиции на Пушкин доказват непоклатимостта на гражданските му идеали и нравствени принципи. Непокорният поет е принуден да се съобразява с новата политическа ситуация, но остава верен на свободолюбивите пориви на ранната си младост, на своя култ към разума, дружбата и хуманността. Свидетелства за това са стихотворенията „Пророк”, „Послание в Сибир”, „Арион” и др. Враждебността на Пушкин към царския абсолютизъм и деспотизъм се съхранява като съпътстващ стремежа му към духовна свобода и независимост.

Следдекабристкия период в творчеството на Пушкин свидетелства за задълбочаване на философското и историческото мислене на поета. Историзмът става доминиращо качество на Пушкиновата естетика. Усложнява се поетичната образност и стилистиката на неговата лирика. Стига се до синтез на библейската лексика и символика, на алегоричния подтекст и елегичния философски размисъл („Арион”, „Анчар”, „Зимен път”, „Дар напразен, дар случаен”, „Спомен”). Засилва се интересът на Пушкин към съдбата на поета и на изкуството. Стихотворенията му „Пророк”, „Поетът”, „Поетът и тълпата”, „Към поета” утвърждават духовната независимост и високата гражданска и нравствена мисия на твореца, месианската идея за пророка – духовен избраник и будител, горд и смел глашатай на истината, който „презира хорската мътва”, призван да бъде свободен:

*„Стани, пророк, и виж, и слушай –
и волята ми разбери:
със думи по вода и суша
човешките сърца гори!”*

(Прев. Иван Теофилов)

Благородната простота и задушевната изповедност, светлата печал, хармонията и музикалността определят тъжното очарование и живата красота на любовната му лирика („Лежи по хълмовете на Грузия нощта”, „Не пей, красавице, пред мен”, „Аз ви обичах...”, „Сбогуване”), която най-често се изгражда върху ретроспекцията на субективното лирическо

чувство, върху „паметта на сърцето”. Тук любимата е обект на спомена, а не субект на интимно общуване:

*„Обичах Ви: страстта навярно може
В душата ми да трепне и сега;
Но нека тя от днес не Ви тревожи,
Не искам да Ви причиня тъга.
Обичах Ви безмълвно, безнадеждно,
И ту ревнив, ту плах треперех аз ...
Дай Боже друг тъй искрено, тъй нежно,
Да Ви обича пак – с такава страст.”*

(Прев. Петър Велчев)

Историческата тема, стремежът към философско осмисляне на миналото и законите на историята все по-широко навлизат в творчеството на Пушкин. Интересът му към личността и делото на цар Петър I Велики („Станси”, 1826) получава дълбоко, оригинално и сложно художествено преосмисляне в историческата поема „Полтава” (1828) и в социално-философската и трагедийна поема „Медният конник” (1833).

В „Полтава” конфликтът между мрачната, себична и демонична натура на украинския хетман Мазепа и цар Петър I олицетворява драматичния сблъсък между романтичния индивидуализъм и неумолимите закони на историческия разум.

В „Медният конник” величието и трагизмът на колосалното историческо дело на царя – реформатор се съизмерват контрастно и символично с нещастната социална съдба и „бунта” на съвременния „малък човек”, бедния чиновник и „безумец” Евгений, който влиза в своеобразен гибелен „двубой” с бронзовата фигура на „страшния цар”. Обезумният герой на Пушкин прозира в цар Петър I фалшиво божество („кумир”, „истукан надменен”, „идол”). Възмездието обаче го постига мигновено. Медният конник го преследва и предизвиква смъртта му. Точно това е един от най-трудните за философско и символично разгадаване Пушкинови поетически текстове.

Последният период от литературната биография на А. С. Пушкин отразява естетическите му търсения от 20-те години на XIX в. Това е периодът, свързан с предстоящата женитба на поета с Наталия Гончарова и предизвикан от холерната епидемия по Поволжието – знаменитата „Болдинска есен” (септември – ноември 1830 г.). Точно този период обозначава един от най-плодоносните моменти от творческа устремност на поета.

Тогава са завършени осма и девета глава на „Евгений Онегин” и са написани петте „Повести на Белкин”, цикълът „Малки трагедии” („Скъперникът рицар”, „Моцарт и Салиери”, „Каменният гост” и „Пир по време на чума”), драмата „Русалка”, поемата „Къщичката в Коломна”, „История на село Горюхино”, две от чудесните му приказки, около 30 лирически творби и множество критически статии и бележки.

Болдинският цикъл „Повести на Белкин” (1830) е съставен от пет сюжетно самостоятелни творби, които са обединени от един общ условен автор разказвач („покойният” Иван Петровия Белкин) и впечатляват със своя лаконизъм, с ансамбловия си вътрешен строеж и стилизация, утвърждавайки Пушкиновото разбиране, че „точността и краткостта са първите качества на прозата”.

Всяка от тези повести има свой специфичен жанр, персонажен и стилистичен колорит, свои смислови доминанти. В мащабите на общото пространство на текста тези повести са дискретно взаимосвързани и диалогично съотнесени – пародийно, контрапунктово и алтернативно. Повестите са и безметежни, и конфликтни, и иронични, и драматични, и водевилно-маскарадни. Битът и нравите на провинциална Русия са представени в тяхната сложност, противоречива изменчивост и многопластовост. Общият смисъл на цикъла се постига чрез контекстуалната съотнесеност и монтажното сцепление на разнородни сюжетни мотиви и нравствени критерии, на различни характери и типове поведение. Тук смисловия център е нравствено-етичната проблематика (тайната на дома), изследването на универсални и „вечни” екзистенциални кодове и опозиции (щастие – нещастие, живот – смърт, човек – дом, любов – ненавист, чест – съвест, бащи – деца).

Повестта „Станционният надзирател” въвежда емблематичната тема за „малкия човек” в руската класическа литература, продължена и

доразвита по-късно от Н. В. Гогол, Ф. М. Достоевски, А. П. Чехов и други руски писатели.

На 18.02.1831 г. А. С. Пушкин се венчава в Москва за Наталия Гончарова и през пролетта се премества с жена си в Петербург, където е зачислен на служба като „историограф“ към министерството на външните работи и получава разрешение да работи в архивите.

Късното творчество на Пушкин е ориентирано към „презряната проза“ и към историческата проблематика, към темата за селските бунтове. Историята и нейните закономерности владеят съзнанието на поета.

През лятото на 1827 г. Пушкин започва работа над незавършения си роман „Арапът на Петър Велики“, посветен на праядо му по майчина линия. Това е първият опит за създаване на исторически роман в Русия. Незавършен остава и вторият му исторически роман „Рославлев“ (1831) със сюжет за Отечествената война от 1812 г. Аналогична е и съдбата на романа „Дубровский“ (1832-1833), чийто централен персонаж възплъщава типа на „благородния разбойник“ и е носител на мелодраматични черти.

По време на втората „Болдинска есен“ през 1833 г. е завършена документалната „История на Пугачов“. Тук е започната популярната му социално-философска повест „Дама пика“ (1834). Нейният самотен, загадъчен, честолюбив и авантюристичен герой има „профил на Наполеон, а душа на Мефистофел“ и става трагична жертва на хищните си и необуздани егоистични страсти – на „безумния“ си маниакален стремеж към парите и към личното себеутвърждаване, на овладялата го саморазрушителна стихия. Същността на изключително волевия, целеустремен и аморален характер на Херман е индивидуализмът. Това е най-демоничната личност в Пушкиновата проза, оценяван като първия в руската литература балзаковски и наполеоновски тип герой, получил по-късно развитие във философските романи на Достоевски.

Пушкиновата концепция за романа като „историческа епоха, развита в измислено повествование“ намира най-пълното си и завършено художествено възплъщение в историческия му роман „Капитанската дъщеря“ (1833-1836), определян и като повест. Той е написан под формата на „семейни записки“ върху действителен епизод от стихийното селско въстание на Емелян Пугачов от 70-те години на XVIII век. Творбата се отличава с жанровия си синтетизъм (симбиоза на мемоарни, романови и фолклорни елементи). Сюжетът израства върху любовната история на

младия дворянин офицер и разказвач Пьотър Гриньов и самоотвержената капитанска дъщеря Маша Миронова. Двигателят на фабулата е драматичната и динамична историческа колизия („пугачовщината”) – стихията на селския метеж. Образът на „селския цар” – „самозванец” Пугачов е представен в качеството на могъща, метежна, великодушна и обречена трагична натура с прекрасни човешки качества, ярък и противоречив носител на народното самосъзнание.

Художесвена равностметка и духовно завещание е шедьовърът на късната Пушкинова лирика – знаменитото стихотворение „Паметник” („Аз си издигнах паметник неръкотворен”, 1836). Творбата е възторжен химн на свободата, доброто и хуманността, пропит от гордото съзнание за достойно изпълнен обществен и морален дълг пред народа и пред потомците, за историческо безсмъртие:

„Exegi monumentum

*Аз си издигнах паметник неръкотворен,
той няма никога да обрасне с трева,
Александрийската колона – непокорен
надмина, извисил глава.*

*Не, цял не ще умра; с душа в заветна лира
праха си надживял, запазил се от тлен,
ще бъда аз прочут, додето ме разбира
поне един поет след мен.*

*Из цяла Рус слуха за мене ще дочакат
и ще ме назоват на техния език –
и горд славянски внук, и фин, и днес дивакът –
тунгус, и степният калмик.*

*И дълго ще съм жив на хората в сърцата,
че чувства най-добри пробуждах с моя стих,
че в страшния ни век прославих Свободата
и падналите подкрепих.*

*Бъди, о Музо, на Всевишния послушна,
не искай ти венец, обидите презри,
хвалба и клевета посрещай равнодушна
и с глупавия не спори.”*

(Прев. Кирил Кадийски)

Съществено място в живота и делото на А. С. Пушкин през последната и особено трудна година от живота му заема издаването от него списание „Современник” (1836).

Дори през тези най-мъчителни, тревожни и драматични месеци, изтерзан и преследван от царската цензура и жандармите, от неразбирането, клеветата и интригите на светското общество, тъжен, скептичен и самовглъбен, Пушкин запазва несломимия си независим дух и удивителната си творческа енергия, оставайки до края верен на своята открита и доблестна гражданска и нравствена позиция, на житейската си мъдрост.

Животът на гениалния руски поет прекъсва трагично на 37-годишна възраст.

Смъртно ранен на дуел в околностите на Петербург от френския емигрант – гвардеец Жорж Дантес, той умира след двудневна агония на 29 януари (10 февруари) 1837 г.

Пушкин е погребан тайно в Светогорския манастир край родовото му имение с. Михайловское, Псковска губерния.

Гибелта му предизвиква изключително широк отзвук сред руската общественост.

Възмущението си за гибелта на поета изразява публично М. Ю. Лермонтов („Смъртта на поета”), издигайки безпощадно обвинение за тази смърт против стълпените край трона палачи... [1, 2].

II. 2. Линия на творчеството

Феноменалното и забележително литературно дело на А. С. Пушкин е едно от най-ярките и върхови явления в историята на руската литература. То оказва могъщо и несравнимо въздействие върху цялото по-нататъшно развитие на руската изящна словесност, върху съдбата на руската литература и култура.

Митологизирани в националното съзнание като вечно жива легенда и най-висш символ на свободния и непокорен творчески дух, личността и поезията на Пушкин е емблематична за руската духовна идентичност. Тази поезия е глас на националното самочувствие на Русия.

Всемирната слава и значение на гениалния руски поет А. С. Пушкин имат своите дълбоки и същностни културно-исторически и естетически основания.

В съзнанието на поколенията Пушкин е родоначалникът на руската класическа литература и създателят на съвременния руски литературен език, най-големият и най-свиден руски национален поет, бележит прозаик, драматург, критик и публицист, велик мислител и мъдрец, автор на десетки чудесни шедьоври на руската и световната литература и култура с общочовешки смисъл и въздействие.

Най-проницателните му съвременници го обявяват за „слънце на руската поезия” (В. Ф. Одоевски) и за „първи поет художник на Русия” (В. Г. Белински), за „изключително” и „единствено явление на руския дух” (Н. В. Гогол).

По-късно Ф. М. Достоевски го нарича „велик народен поет” и се възхищава от неговата „всемирна отзивчивост” и пророчество, като отбелязва, че цялата руска словесност „излиза направо от Пушкин”.

Според известното определение на Максим Горки Пушкин е „началото на всички начала” в руската литература, а в наши дни Борис Бурсов го нарича „национална светиня” и „душата на руската литература”.

В Пушкин е изконното начало, бистрият извор на всички ключови теми, образи и сюжетни схеми на руската класика.

Тъкмо Пушкин е първият руски писател с безспорно световно значение и в пантеона на безсмъртните неговото място е до Шекспир,

Омир, Данте, Гьоте и Байрон, до другите най-светли и извисени умове на цивилизацията.

Днес, повече от две столетия след неговото рождение, А. С. Пушкин остава все така феноменално, пророческо, сакрализирано и митологизирано явление в руското национално съзнание, най-цялостният и най-виталният, най-лъчезарният и най-артистичният, и разбира се, най-любимият от гениите на „светлата руска литература” (Томас Ман).

Блестящ ерудит и интелектуалец, европейец и просветител по дух и призвание, широко скроена натура с ренесансово светоусещане и с универсално художествено мислене, Пушкин е единственият руски писател от ренесансов тип, „ренесансовата усмивка на Русия” (Лев Шестов), най-прочутият поет на славянския свят.

Духовен аристократ и хуманист, Пушкин издига в култ разума, красотата и човечността, яснотата и простотата, хармонията и симетрията, идеала за свободата, истината, доброто и житейската мъдрост.

Неговият гений е гений на хармонията, импровизацията, игровото начало, стилизацията и литературната мистификация.

Забележителното творчество на Пушкин е дълбоко демократично, народностно и жизнеутвърждаващо. То представлява същинска художествена енциклопедия на руската действителност от началните десетилетия на XIX в.

Изящното поетично слово на Пушкин олицетворява най-ярко величието и достолепието на „Златния век” на руската поезия, мощния подем и небивалия разцвет на руската поетична култура през Александровската епоха.

Литературното дело на Пушкин е огромно по обем, изключително богато и разнообразно в тематичен, жанров и стилос аспект.

Исторически е приносът на Пушкин за създаването на едни от класическите шедьоври на руската лирика, на първия роман в стихове „Евгений Онегин” и първата „шекспировска” трагедия („Борис Годунов”) в руската литература.

От Пушкин водят началото си и руската романтична поема, и руската постромантична („реалистична”) проза, и централните лайтмотиви на руската класическа литература, и знаменитите „петербургски текстове” в руския логос от XIX век.

Жанровите измерения на художествените търсения на Пушкин са внушителни и универсални – от пъстрото многообразие на всички лирически жанрове, поемата, романа в стихове и приказката до историческата драма и философско-психологическите „малки трагедии”, социално-философската и историческата проза, публицистиката и литературната критика.

Цялото по-късно развитие на руската словесност не познава подобен жанров и стилев универсализъм, синтез на национални и общочовешки екзистенциални, нравствени и естетически прозрения за човека и света.

Личността на А. С. Пушкин се формира в една неспокойна и преломна историческа епоха. Политическият климат на континента в началото на XIX век е пропит от буреносния отзвук на Великата френска революция и последвалите я националноосвободителни борби в редица южноевропейски страни (Испания, Италия, Португалия, Гърция, Сърбия).

В самата Русия всенародната Отечествена война срещу Наполеоновото нашествие от 1812 г. предизвиква изключителен патриотичен подем, оказал всестранно отражение върху живота на руското общество.

Деспотичната политика на самодържавието и рязкото засилване на свободолобивите и антикрепостническите настроения сред дворянската интелигенция след войната довеждат до появата на декабристкото движение.

Началото на новото столетие е и период на висок духовен подем, време на сложна смяна на естетическите системи и на огромен разцвет на руската поетична култура.

Пушкин е духовен син на своята епоха на възторзи, надежди и покруси, на грандиозни исторически и обществени сътресения, на идейни литературни полемики, на романтични блянове и миражи, на светски салони и трагични дуели.

Негови непосредствени литературни предшественици и учители са бележити творци като Г. Р. Державин, И. А. Крилов, В. А. Жуковски и К. Н. Батюшков. Съвременници са му А. С. Грибоедов и Н. В. Гогол, М. Ю. Лермонтов и Ф. И. Тютчев, Дж. Г. Байрон и В. Юго, О. Балзак, У. Скот и Стендал, Л. ван Бетховен и М. И. Глинка, редица други ярки фигури на европейската култура.

Самият Пушкин е част от тази култура, защото той е най-тясно свързан с опита и постиженията на нейната жива и плодотворна традиция и я обогатява със собствените си новаторски художествени открития.

Пушкин е известен като отличен познавач на френската, античната и общоевропейската култура. Библиотеката му до ден днешен представлява огромен научен интерес.

Литературната еволюция на Пушкин е необикновено динамична и отразява общия преходен характер на културната ситуация в Русия в началото на XIX век.

Най-ранните поетични изяви на Пушкин са белязани от въздействието на залязващия класицизъм. В началото на 20-те години на XIX век той вече е един от най-ярките представители на руския граждански романтизъм. По-късно става основоположник на класическия позитивизъм („реализъм“) в руската литература, доказвайки огромния си талант в областта на всички литературни родове (лирика, епос, драма).

Пушкин успява да удиви съвременниците си с неизчерпаемостта на своя гений. Той предусеща и предсказва пророчески цялото по-нататъшно развитие на руската словесност и духовност.

Самата биография на А. С. Пушкин, неговата легендарна и драматична човешка и литературна съдба се възприемат от поколенията като прекрасно и вълнуващо художествено и артистично създание, изпълнено с поетична одухотвореност, нравствено очарование и ренесансова пълнота на „чувството за красота“ (Л. Н. Толстой) [1, 2].

II. 3. Цитирана литература по II. Глава

1. **Лотман, Ю. М.** *Александр Сергеевич Пушкин* : биография писателя. – Санкт-Петербург : Азбука, 2021. – 288 с.

ISBN 978-5-389-10222-4

2. **Лотман, Ю. М.** Роман *А. С. Пушкина* „Евгений Онегин”. Комментарий. – Санкт-Петербург : Азбука, 2020. – 512 с.

ISBN 978-5-389-08745-3

II. 4. ИЗВОДИ

II. 4. 1. Биографичната скица на живота на А. С. Пушкин, приведена в настоящото изследване, разкрива личността на твореца като огледало на неговото време, превръщащо историята на личността му в история на епохата, известна като епоха на А. С. Пушкин – и в литературата, и в културата на руския XIX в. и въобще на славянския свят.

II. 4. 1. Линията на творчеството на А. С. Пушкин разкрива универсален модел за присъствие на твореца в своето време, определяно и моделирано от твореца.

II. 4. 3. И биографичната скица, и линията на творчеството на А. С. Пушкин го разкриват като знакова фигура в културата на руския XIX в., по силите на която става исторически възможно трансформирането на разрешения му за издаване алманах в списание „Съвременник“.

III. ГЛАВА. СПИСАНИЕ „СЪВРЕМЕННИК”, СЪЗДАДЕНО ОТ А. С. ПУШКИН

III. 1. Историко-културно историографско изследване

Единственото установено проучване на български изследовател за списание „Современник” (бълг.: „Съвременник”) (Ил. 2-5) на Александър Сергеевич Пушкин е базирано от завършено първоначално през 1980 г. изследване на библиографа, библиографовед, когнитолог и философ проф. д.п.н. Александра Куманова, направено от нея през студентските ѝ години в Санкт Петербург (тогава: Ленинград), и монографично публикувано в България през 2004 г.¹ в резултат на нови издирвания по темата.

Това проучване е създадено под ръководството на видния учен – историк и историограф на руската класическа литература и универсалната славянска менталност проф. Владимир Иванович Камински² (Санктпетербургски държавен институт по култура и изкуство – СПбДИК), който от последната четвърт на XX век интензивно развива магистралните на съвременните интердисциплинарни измерения на познанието.

В процеса на работа в Студентското научно общество на този институт (университет, академия – разл. назв. в годините) в секциите за литературна критика (при проф. Владимир Иванович Камински), психология (при доц. Евгений Андреевич Корсунски) и обща библиография (при доц. Екатерина Василевна Соловьева), българската студентка достига до синтезирането на интердисциплинарния методологически инструментариум за изучаване на семиосферични обекти на културата във връзка с тяхната концептуална натовареност, което ѝ помага да идентифицира и рационално да обективира връзките на тези обекти с всички нива на информационно-комуникативната сфера: факти (1), първични документи (2), вторични документи (3), метасистеми (4), философски картини (5)³.

Осъзнатият от нея дълбок интерес към художествената литература като читател – особено в юношеството ѝ, – намира своето изражение в заостряне на вниманието ѝ към дешифриране на логическата концептуализация на литературата (автори, произведения, художествени образи, ...), което намира отражение в нейните библиографски проучвания

– първо в България: като студентка на Държавния библиотечен институт – *днес*: Университет по библиотекознание и информационни технологии, а след това – и в Русия, където тя, по конкурс по нивото на учебния процес, продължава висшето си образование в СПбДИК.

Още през първите дни на обучението си в СПбДИК вниманието на българската студентка е привлечено от лекциите на литературния критик и историк на руската класическа литература, историографа-изследовател на духовната култура на Русия през XIX век проф. В. И. Камински. Тя става от първия ден на стъпването си на петербургска земя член на Студентското научно общество и неотклонно се занимава с изследователска работа през целия период на висшето си образование в Русия (1976-1980).

Методът на историко-културното историографско изследване на В. И. Камински, основаващ се на внимателно запознаване с текста, концепцията на академично изучавания автор (писател, литературен критик, школи, течения, ...) в контекста на движението на идеи, време и общество, разгръща пред очите на неговите слушатели – студентите лекции с проникновен анализ на категориалните нравствено-етични и идейно-концептуални планове.

Като студентка на проф. В. И. Камински по време на всички курсове на обучение под неговото критично ръководство А. Куманова изучава създаденото и издавано от А. С. Пушкин списание „*Съвременник*”, което прави от различни позиции, с различни проекции и перспективи, степени на задълбочаване, разширяване и връзки.

За това изследване авторката – студентка е наградена с отличия, придобити по линия на Студентското научно общество на СПбДИК. Най-голямата ѝ награда е получена през IV-ти учебен курс на следването ѝ в Русия. Тя става победител на Всеруския научноизследователски конкурс. Този резултат става възможен благодарение на подхода на проф. В. И. Камински: библиотеките, научните архиви, културата на Санкт Петербург стават естествената лаборатория за проведеното уникално изследване.

За дълъг период от време в процеса на изследването А. Куманова има възможността да обсъжда резултатите на своето проучване и да се запознава с гледните точки по него на забележителни учени – членове на Катедрата по литература и литературознание на СПбДИК, където творят: проф. Соломон Абрамович Рейсер, проф. Александър Михайлович Панченко, проф. Вячеслав Яковлевич Гречнев, проф. Владимир Михайлович Акимов, както и изтъкнатите изследователи на епохата на А. С. Пушкин от други кадери на учебното заведение: историка проф. Симеон

Симеонович Ланда, историографът-историк и теоретик на печата проф. Йосиф Евсеевич Баренбаум.

Интересът към изследването на А. Куманова от страна на видния лермонтовед докт. на филолог. науки, ст. науч. сътр. на Руската национална библиотека Ерик Езрович Найдич помага за задълбочаване на изследователско й търсене.

По-късно, в края на 1980 г. тя получава уникалната възможност – да обсъжда темата на изследването си с литературоведа със световна известност, главата на Тартуско-московската универсална семиосферична школа на хуманитаристиката проф. Ю. М. Лотман – отглас на знаменития руски космизъм.

Изключителният методологически урок от проф. В. И. Камински с присъщото му хуманитарно измерение дава удивителен научен плод. На Всерусийския научен конкурс през 1980 г. проучванията на студентите се представят с епиграфи.

Епиграфът на работа на А. Куманова става безсмъртното изречение на „слънцето на руската литература” (израз: Максим Горки): „...*нет истины там, где нет любви*” – А. С. Пушкин („... *и няма истина там, където няма любов*” – А. С. Пушкин – прев. А. Куманова).

През 2003 г., когато при изключителна тържественост се отбелязва 300-годишнината на града на Св. Петър – Санкт Петербург – европейската столица на света, работата на А. Куманова от студентските й години – цели две десетилетия след като е завършена – е удостоена с академичното внимание на библиофила и историка на литературата, книгата и печата проф. Вили Александрович Петрицки⁴.

И в България това изследване привлича вниманието на специалистите, сред които се оказват русистът – историограф, създателят на Катедрата по руска литература в Софийския университет „Св. Климент Охридски” проф. Велчо Велчев⁵ и водещия библиограф на Централната библиотека на Българската академия на науките – пушкинистът доц. д-р Цветана Стайкова⁶.

Публикуването на изследването през 2003⁴ и 2004¹ години, основано на задълбочено познаване de visu на първоизточника – списание „Съвременник” на А. С. Пушкин, става след две десетилетия след завършването му, но и надградено с нова историография, по две причини:

- да се привлече вниманието на научната общност към интердисциплинарната парадигма – знамението на нашето време, обърнато

към постнеокласическите знания, които проблясват с особена сила във възгледите за информационното моделиране на периодично издание на великия син на Русия и на целия свят: С. М. Бонди (1922) [18], Ю. Г. Оксман (1931) [17], Д. Е. Максимов и В. Е. Евгениев-Максимов (1934) [15], Н. В. Богословски (1934, 1950) [20, 21], Н. Л. Степанов (1950) [26], В. Г. Березина (1956, 1965) [4, 5], Е. И. Рискин (1967) [23], В. Е. Вацуро и М. И. Гилелсон (1972) [7], А. В. Западов (1973) [12], М. И. Гилелсон (1977, 1987) [8, 9], Б. Ф. Егоров (1978) [11], Е. Г. Еткинд (1987) [27], С. Л. Абрамович (1989, 1991) [1, 2], П. С. Рейфман (1997) [22];

- историко-културната оценка на списание „*Съвременник*”, създадено от А. С. Пушкин, в трактовките на известни ценители на историографията през 1980-те – 1990-те – 2000-те г. – потвърждават резултатите от изследването, получени към 1980 г.:

1. Списанието е крайъгълен камък в социалния и литературен процес на XIX-XXI век с ясно изразена футуристична ориентация на информационно моделиране;

2. Интердисциплинарната линия на социално-литературното списание се осъществява чрез ясното концептуално ниво на включените в него публикации, тяхното представяне, осъзнаване на културната роля на периодичния печат;

3. Високата обществена съвест на А. С. Пушкин проправя пътя за журналистиката и културата в обществения процес на формиране на граждански ценности, вкус и мярка за истинска информация.

Липсата на възможност българските изследователи да изучават в България списание „*Съвременник*” на А. С. Пушкин, тъй като то не се притежава от националните ни книгохранилища, е причината да се обърне вниманието на българската научноизследователска мисъл отново към неизгубилото свое значение изследване на А. Куманова – историографски принос в българската пушкиниана, който стои в един ред с библиографското ѝ изражение⁷⁻⁸.

Единствената намеса в текста от 1980 г., актуализиран историографски през 2003-2004, е в общия списък на цитираните източници към момента, водещи до появата на нови бележки и препратки, които са дадени в текста в квадратни скоби. Първата цифра, отделена от останалите точки, обозначава номера от цитираните източници, даден в края на публикацията.

Бележки към раздел III. 1

¹ **Куманова, А. В.** Пушкинский журнал „Современник” : к вопросу о *А. С. Пушкине* – журналисте и критике / *К 205-лет. со дня рожд. А. С. Пушкина ; Посв. памяти ... В. И. Каминского* ; Худож. Д. Ефтимов ; Граф. дизайн-ред. Ц. Найденова. – Шумен : Аксиос, 2004. – 60 с., 1 л. : портр.

Слово библиогр. пушкинианы Болгарии / Ц. Стайкова. – Библиогр.: 27 ном. назв. – Именен показалец.

ISBN 954-310-014-4

Библиогр. информ.: **1. Национална** библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”. // <<https://www.nationallibrary.bg>>. – 15.02.2012. – 1 с.; **2. Руска** национална библиотека – Санкт Петербург, Русия (National Library of Russia – Saint-Petersbourg). // <www.nlr.ru>. – 17.05.2017. – 1 с.; **3. Руска** държавна библиотека – Москва, Русия (Russian State Library – Moscow, Russia). // <www.rsl.ru>. – 17.05.2017. – 1 с.; **4. Централна** библиотека на БАН New Catalog. // <<http://primo.nalis.bg>>. – 27.11.2017. – 1 с.; **5. COBIS.BG** на НБКМ. // <<http://www.bg.cobiss.net>>. – 27.11.2017. – 1 с.; **6-8. APA cit.** ; **Chicago sist. cit.** ; **MLA format cit.** : (Куманова, Александра Венкова 1956-). // <<http://unicat.nalis.bg/Search/Results?lookfor=%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0&type=AllFields&limit=20&sort=relevance>>. – 22.07.2018. – 3 р.

Отз.: **1.** Вилли Александрович **Петрицкий** (К 75-лет. со дня рожд. и 55-лет. науч. и лит. деят.) : Биобиблиогр. указ. / Рос. нац. библ. ; Состав. А. В. Шевцов, И. Г. Матвеева, М. Ю. Матвеев ; Ред. Г. В. Михеева. – Санкт-Петербург, 2006, с. 84; **2.** **Сукиасян, Э. Р.** О личности и творчестве Александры Кумановой. // *Библиография* (Москва). – 2017, N 1, с. 121-130.

² **Куманова, А. В.** Основные тр[уды 15 ненумер. назв.] проф[ессора] *В. И. Каминского* (31.05.1924 – 25.04.1985). // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. А. В. Мамонтов ; лит. ред. А. В. Кейв ; библиогр. ред. И. Л. Клим ; консультант изд. В. И. Велев ; граф. дизайн-ред. И. А. Бикова ; компьютер. набор ризом Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. В. В. Анков ; Худож. оформл. и символика Н. В. Скородум ; Рец. А. В. Соколов, С. Г. Денчев. – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 165-166.

³ **Куманова, А. В.** Всупително слово. // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. А. В. Мамонтов ; лит. ред. А. В. Кейв ; библиогр. ред. И. Л. Клим ; консультант изд. В. И. Велев ; граф. дизайн-ред. И. А. Бикова ; компьютер. набор ризом Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. В. В. Анков ; худож. оформл. и символика Н. В. Скородум ; рец. А. В. Соколов, С. Г. Денчев. – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 156-157.

⁴ **Куманова, А. В.** Пушкинский журнал „Современник”, его историко-библиофильское и современное значение : [ростки интердисциплинарности]. – [Посв. памяти ... В. И. Каминского]. // *Актуальные проблемы теории и истории библиофильства : материалы IX Межд. библиофильской науч. конф., посвященной 300-лет. Петербурга (Санкт-Петербург, окт. 2003 г.)* / состав. и отв. ред. В. А. Петрицкий. – Санкт-Петербург, 2003. – ISBN 5-8192-0177-9. – с. 7-10. – Изд. на РАН. Науч. совет по истории мировой культуры, Дом ученых – Санкт-Петербург, Рос. нац. библ., Орг. рос. библиофилов. Секция кн. и график.

Библиогр. информ.: България в чуждата литература (Булгарика) за 2002-2003 : год. указател. – София : Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”, 2009, с. 8.

Рец.: Стайкова, Ц. Теория и история на библиофилството. // *Библиотека* (София), 2004, N 1, с. 55, 56. – *Рез. на англ. ез.*

⁵ **Куманова, А. В.** Основные тр[уды 48 нenumер. назв.] проф[ессора] В. Велчева (16.06.1907 – 2.05.1991). // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. А. В. Мамонтов ; лит. ред. А. В. Кейв ; библиогр. ред. И. Л. КЛИМ ; консультант изд. В. И. Велев ; граф. дизайн-ред. И. А. Бикова ; компьютер. набор ризом Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. В. В. Анков ; худож. оформл. и символика Н. В. Скородум ; Рец. А. В. Соколов, С. Г. Денчев. – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 247-248.

⁶ **Стайкова, Ц.** Слово библиографа пушкинианы Болгарии : [рец.-послеслов]. // *Куманова, А.* Пушкинский журнал „Современник” : К вопросу о А. С. Пушкине – журналисте и критике. – Шумен, 2004. – ISBN 954-310-014-4. – с. 54-58.

⁷ **Стайкова, Ц.** А. С. Пушкин в България : науч. библиогр. 1848-1998 / Бълг. акад. на науките. Центр. б-ка ; науч. П. Троев ; рец. Е. Матеева, В. Ковачев. – София : Акад. изд. „Проф. М. Дринов”, 1999. – 408 с. – *Посв. на 130-год. от основаването на Бълг. акад. на науките, на нейната Центр. б-ка и на 200-год. от рожд. На моя учител ... В. Велчев ...*

ISBN 954-430-671-4

⁸ **Стайкова, Ц.** А. С. Пушкин в България : библиогр. 1999 [: юбил. изд. по случай 200 год. от рожд. на поета] / Бълг. акад. на науките. Центр. б-ка. – София, 2000. – 37 с. ISBN 954-90532-2-9

III. 2. А. С. Пушкин и списание „Съвременник“

„...и нет истины, где нет любви“

А. С. Пушкин

А. С. Пушкин влиза в историята на руската литература преди всичко като велик национален поет. Но, Пушкин е и талантлив журналист. Неговата дейност като журналист се развива в три насоки, често преплетени: литературна критика, полемика, публицистика.

В общите теоретични и литературно-критични статии на А. С. Пушкин, повечето от които не са публикувани по време на живота на поета, се разработват принципите на естетиката на реализма (на т.н. „истинен романтизъм“ по терминологията на А. С. Пушкин), народността и обществената роля на литературата, историческата обусловеност на литературния процес, разбирането на истинно прекрасното в изкуството, значението на литературната критика и т.н. В трактовката на някои проблеми, в частност – на проблема за народността и в оценката на творчеството на отделните писатели, А. С. Пушкин действа като предшественик на В. Г. Белински. Предтеча на великия критик Пушкин е и в жанра на полемиката. Поетът е непримирим противник на „вежливостта“ и „добротата“ в полемичните спорове, в които той изисква умна, делова и същевременно жива, остра полемика. Истинският полемист, според А. С. Пушкин, „те застава да мислиш и да се смееш“. А. С. Пушкин набеязва някои от стилистични принципи на полемичната статия, които по-късно са развити и блестящо реализирани от В. Г. Белински, А. И. Херцен, революционната демократична журналистика през 1860-те години – това са стилизацията, пародирането на речта и стила на опонента, разобличаване на противника чрез пародийна „защита“ на неговите мисли и действия, създаване на измислени образи (маски) за целите да се прикрие собствената позиция. За пълната дискредитация на противника служи също остроумното обиграване на неудачните изрази в произведенията на критикувания автор, широкото използване на различни сатирични съпоставки, намеци („обняки“ – по думите на Пушкин), алегии и сравнения – т.е. езопов език.

Пушкин охотно прибегва до остри думи, остроумни изрази, каламбури, епиграми, афоризми.

СОВРЕМЕНИКЪ,

ЛИТТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛЬ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

АЛЕКСАНДРОМЪ ПУШКИНЫМЪ.

ПЕРВЫЙ ТОМЪ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ГУТТЕНБЕРГОВОЙ ТИПОГРАФИИ

1836.

Ил. 2.

*Титулна страница на издаваното от А. С. Пушкин списание
„Съвременник” – Кн. 1 (1836)*

Пушкин прибегва към остротата на словото, остроумните изрази, калеамбури, епиграми, афоризми. Самият тип статия, създаден от А. С. Пушкин, е обусловен от особеностите на неговия художествен метод и този читател, към които той се обръща със своите журналистически публикации.

А. С. Пушкин явно клони към малките форми на литературна критика и публицистика.

С изключение на памфлетите, статиите на А. С. Пушкин не са големи по обем – те са от пет страници журналистически текст до няколко думи. Това по-скоро не са статии, а миниатюрни бележки.

В забележките към статията „*О прозе*” („*За прозата*”) (1822) А. С. Пушкин пише: „Точността и краткостта – това са първите достойнства на прозата. Тя изисква мисъл и мисъл – без тях блестящия изказ до никъде няма да доведе” (прев. А. Куманова) [19, т. XI, с. 19].

Този локализъм на стила на Пушкин е характерен както за неговите прозаични художествени текстове, така и за статиите му.

Съчетанието на локализъм с пълнотата на изложението става възможно за Пушкин и поради това, че той е критик – художник. Съвременниците смятат, че Пушкин е „открил средство в критика – в простото известяване за книга да бъде същият поет, какъвто е и в стиховете си” [13, т. I, с. 18, 19].

Ето как Пушкин известява читателите на „*Литературная газета*” („*Литературен вестник*”) за издаването на романа на Бенджамен Констан „*Адолф*” („*Адольф*”) в превод на П. А. Вяземски, описвайки пределно точно характеризирания роман с помощта на цитат от „*Евгений Онегин*”:
„*Адолф*” принадлежи към два или три романа,

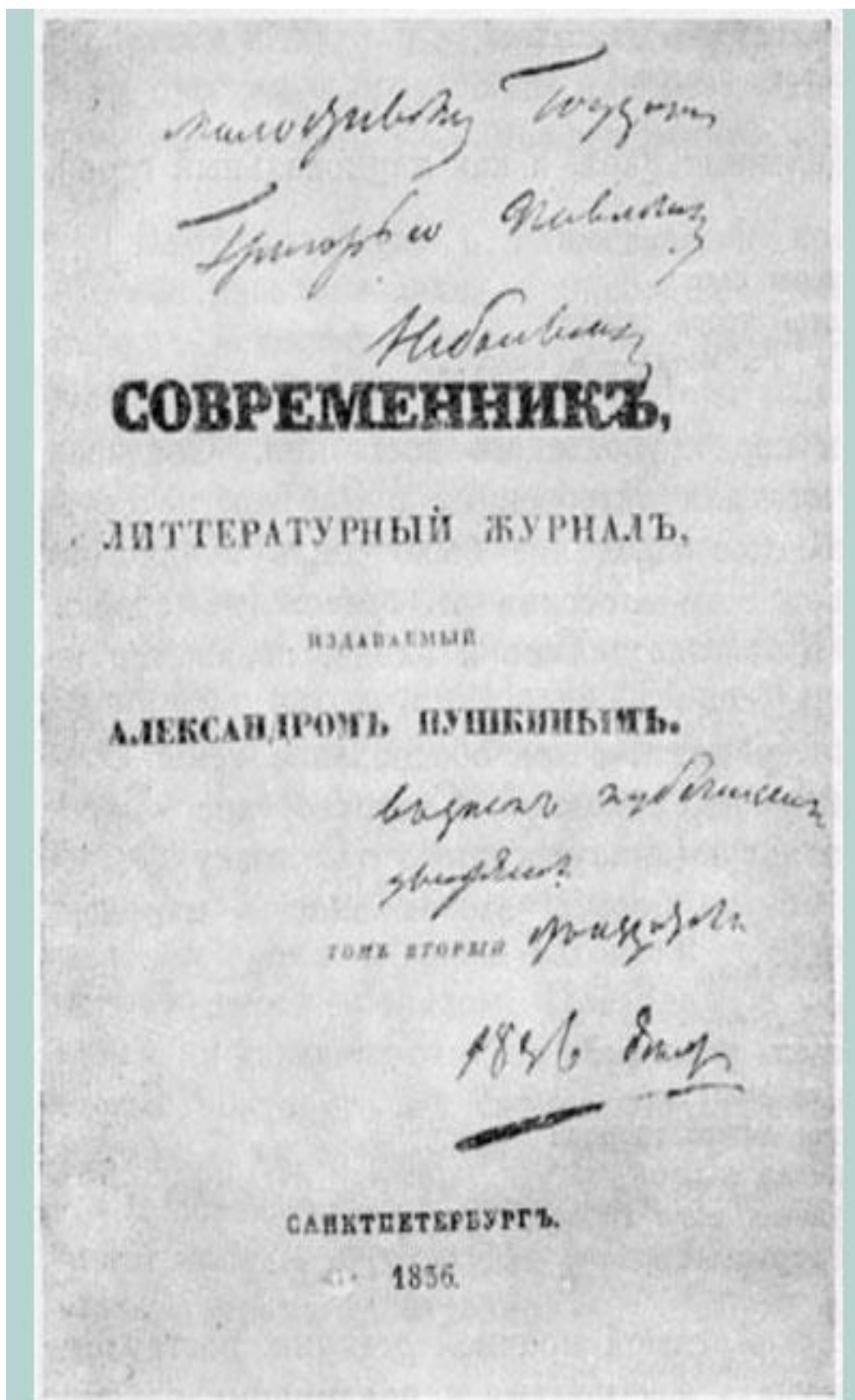
*„В которых отразился век,
И современный человек
Изображен довольно верно
С его безнравственной душой
Себялюбивый и сухой,
Мечтаньям преданный безмерно,
С его озобленным умом,
Кипящим в действии пустом”.*

*„от пошлия съвремен век
и в тях модерния човек —
изобразен доволно верно
с безнравствения му живот
на егоист и сух деспот,
потънал сред мечти безмерни,
и с озлобен и тънък ум,
посред кипящ и празен шум.“*

„Евгений Онегин“ („Евгений Онегин“, гл. VII). Прев. Николай Хрелков (1894-1950)

Рецензирайки в „Съвременник“ второто издание на „Вечера на хуторе край Диканьки“ („Вечери в стопанството край Диканка“) на Н. В. Гогол, Пушкин припомня, че когато те се появили за пръв път „... всички се зарадваха на това живо описание на племето пеещо и танцуващо, на живите картини на малоруската природа, на тази радост простодушна и едновременно хитра“ (прев. А. Куманова) [19, т. XII, с. 27]. Пушкин успява с две-три думи да определи особеностите на таланта и стила на писателя: той говори за „свободна и широка четка“ на У. Шекспир, „величествената плавност“ на М. В. Ломоносов, „ярката неравна живопис“ на Г. Р. Державин, „хармоничната точност“ на В. А. Жуковски. Често с мално думи А. С. Пушкин рисува образна картина на цяла епоха: „Русия влезе в Европа като спуснат кораб при звъна на секира и при гръмотевицата на оръдия. Но войните, предприети от Петър Велики, били благотелни и плодотворни. Успехът на народното преобразуване бил в следствие на Полтавската битка, и европейското просвещение акустирало край бреговете на завоюваната Нева“ (прев. А. Куманова) [19, т. XI, с. 269].

Съкровенното желание на А. С. Пушкин било, по неговите собствени думи, „да се впусне в полемичната проза“ (писмо до П. А. Вяземски от 16 март 1830 г.), но строгите цензурни условия не му позволяват да печата открито публицистичните си статии. Публицистичната струя обаче пронизва цялото творчество на поета – неговата лирика, художествената му проза, работите, създадени на исторически теми, журналистическите му публикации. Понякога тази публицистика придобива сатирична окраска в полемично острите памфлети на А. С. Пушкин.

Ил. 3.

Титулна страница на издаваното от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 2 (1836)

Обемът и наситеността на журналистическата дейност на А. С. Пушкин изумяват, започвайки още от първата негова изява като журналист в периодичния печат през май 1824 г. във в. „Сын отечества” („Син на отечеството”), където в 18 брой се появява изпратената от Одеса полемична бележка „Письмо к читателю” на „Сын отечества”. Тук младият А. С. Пушкин започва борба с реакционния печат.

През 1830 г. се разгръща неговата работа в „Литературная газета” на А. А. Делвиг. След като издава два броя на „Литературная газета”, Делвиг напуска Петербург, и ръководството на вестника за два месеца преминава към Пушкин. В отсъствието на А. А. Делвинг А. С. Пушкин, заедно с О. М. Сомов, публикува девет броя – от трети до дванадесети. Вестникът през този период не се ограничава единствено с литературни материали, въпреки че те са водещи в него: отпечатани са и статии по научни въпроси. „Литературная газета” се противопоставя на реакционните списания. Чрез него А. С. Пушкин започва и възглавява борбата с продажната преса. Той е първият и единствен журналист по това време, който показва в цензурирания печат политическото лице на Ф. В. Булгарин като агент на Трето отделение.

Журналистическата работа на А. С. Пушкин продължава през 1825 г. в „Московский телеграф” на П. А. Вяземски и в „Московский вестник” на М. П. Погодин. Следва да се отбележи също и сътрудничеството на А. С. Пушкин от 1825 до 1830 г. в алманаха на А. А. Делвиг „Северные цветы” и неговите изяви на страниците на „Телескоп” на Н. И. Надеждин.

След преустановяването на „Литературная газета” А. С. Пушкин възлага надеждите си на подготвяното от него издание: „Дневник. Политическая и литературная газета”. Но от него му се налага да се откаже, тъй като правителството решава да го превърне в официоз.

По този начин А. С. Пушкин се обръща към издаването на „Съвременник” напълно въоръжен с широк и разнообразен журналистически опит. „Съвременник” изиграва решаваща роля в развитието на журналистическата дейност на А. С. Пушкин, трагично прекъсната от смъртта на поета.

В същото време списанието се превръща в основен крайъгълен камък в развитието на модерната журналистическа мисъл на Русия в средата на 30-те години на XIX век, залагайки основите на новото направление на руската журналистика като цяло.

Списание „Съвременник” е създадено от А. С. Пушкин през 1836 г. Характеризирайки това свое издание като „подобие на английското

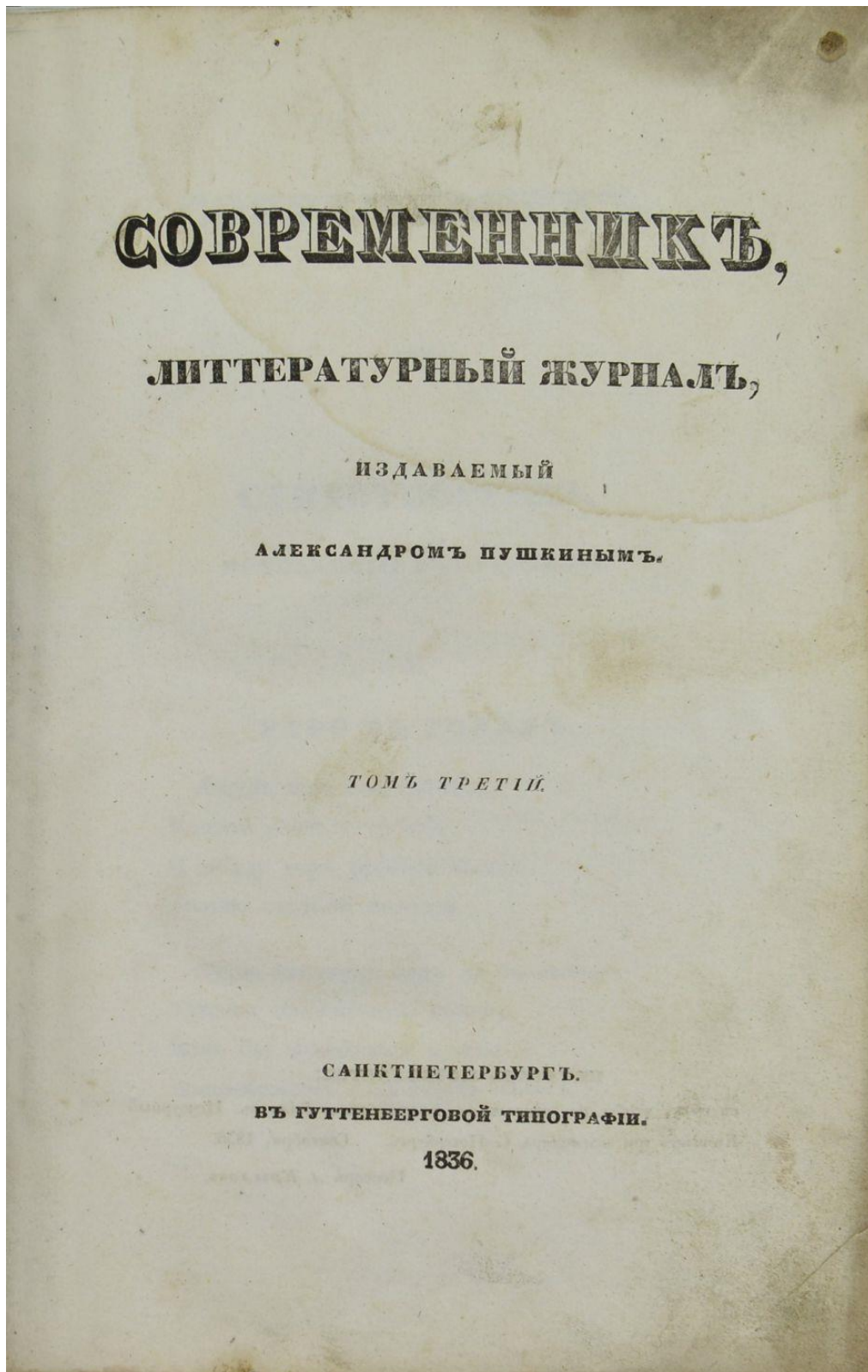
тримесечно „*Review*” („*Ревю*”), А. С. Пушкин блестящо реализира изцяло – до заглавието, – плана на литературно-критичния и исторически „временник”, предложеният от П. А. Вяземски още в края на 1827 г. план в обръщението му към А. С. Пушкин, В. А. Жуковски, А. Н. Тургенев и Д. В. Дашков (*срв.*: [17]). Този проект, останал неосъществен през 1827-1828 г., се възражда след краха на „*Литературная газета*” (вж: писмото на А. С. Пушкин до П. А. Вяземски от 14 август 1831 г. [19, т. XIV, с. 207]), но скоро е засенчен от плановете на „*Дневник. Политическая и литературная газета*”, замислен от А. С. Пушкин през 1831-1832 г. А. С. Пушкин подава на 31 декември 1835 г. на А. Х. Бенкендорф официална молба за разрешаването му „в следващата 1836 г. да публикува 4 тома чисто литературни (като: повести, стихотворения), исторически, научни, ..., критични анализи на руската и чуждестранна словесност. Публикуването на такова „*Review*”, – обяснява Пушкин, – „отново ще ми даде независимост, и едновременно с това и начин да продължа труда, започнат от мен” (прев. А. Куманова) [19, т. XI, с. 69-70].

На 3 февруари 1836 г. се появява първата печатна информация за новото списание; на 31 март първата книга (пореден брой) е пропусната от цензурата, а на 11 април – тя е публикувана.

Голямата заслуга на А. С. Пушкин като издател и редактор на „*Съвременник*” е в това, че той успява да превърне разрешения му за издаване *сборник – алманах* не само в *периодично обществено-литературно издание – списание*. Пушкин снабдява това издание с всички характерни за него материали, с което то се превръща в *универсално периодично издание* с характерни за такова *списание* публикации. В „*Съвременник*” се публикуват не само художествени произведения, критиката, библиография, статии по история и теория на литературата, но и такива статии, които се засягат въпроси на съвременната политика (разбира се, не директно, а по заобиколен начин – „обняками”), икономика, отечествена история, култура и просвета, води се остра полемика с „журналистичния триумвират” – „*Библиотека для чтения*”, „*Северная пчела*” и „*Сын отечества*”.

„*Съвременник*” на А. С. Пушкин се откроява забележимо на фона на тогавашната журналистика.

Целият основен обществен-литературен потенциал на „*Съвременник*” е съзнателно „неутрализиран”, скрит от непосветените, и поради това списанието се оказва, че е предназначено да привлича най-широките слоеве на умерено-либералната дворянска и различна интелигенция.

Ил. 4.

Титулна страница на издаването от А. С. Пушкин списание „Съвременник” – Кн. 3 (1836)

Поетичните произведения на А. С. Пушкин, включени в списанието, се отличават с дълбока обществено-политическата и нравствена мисъл.

Такива са „Пир Петра Первого” („Празникът на Петър Велики”), „Скупой рыцарь” („Скъперникът рицар”), „Из А. Шенье” („От А. Шение”), „Родословная моего героя” („Родословието на моя герой”), „Полководец” („Пълководец”). Тази тенденция се проявява в „Ночной смотр” („Нощен поглед”) на В. А. Жуковски, стиховете на Е. А. Баратынски, П. А. Вяземски, Д. В. Давидов, Ф. И. Тютчев (всъщност открит като поет от Пушкин), А. В. Колцов, Н. М. Языков.

В раздела „Проза” („Проза”) са публикувани „Капитанская дочка” („Капитанската дъщеря”), „Путешествие в Азмур” („Пътуването до Азрум”) на А. С. Пушкин, „Нос” („Нос”), „Коляска” („Каляска”), „Утро делового человека” („Утрото на деловия човек”) на Н. В. Гогол. И все пак художествените произведения не са водещи в този раздел. При Пушкин „Съвременник” явно клони към публицистичните, документалните и научни жанрове: бележки, очерци, писма, скици, отчети, научно-популярни, критични и публицистични статии. Всички тези материали са помествани в прозаичния раздел без строга последователност, само библиографията има своя собствена рубрика – „Новые книги” („Нови книги”) (или „Новые русские книги” („Нови руски книги”), с която завършва всеки том.

Продължавайки традициите на декабристките периодични издания, „Съвременник” обръща голямо внимание на Отечествената война от 1812 г. На страниците му са публикувани произведенията на преките участници в събитията – „Записки” („Записки”) на Н. А. Дурова, очерка на Д. В. Давидов „Занятие Дрездена” („Окупацията на Дрезден”), неговата статия „О партизанской войне” („За партизанската война”). Тази тема е отразена и в стиховете на А. С. Пушкин „Полководец” („Пълководец”), „Объяснение” („Обяснение”) и в неговите прозаични „Отрывки из неизданных записок дамы” („Откъси от неиздадените дамски бележки”) („Рославлев”). Очерковата литература е представени от „Путешествие в Азмур” („Пътуване към Азрум”) на А. С. Пушкин, етнографския очерк на А. Емичев „Мифология вотяков и черемис” („Митология на вотяците и черемисите”), в който правдиво се описват тежките последици от колонизаторската политика на царското правителство, очерка от военния живот на начинаещия публицист – кавказкия планинец С. Каза-Гирей „Долина Ажитугай” („Долината на Ажитугай”) и други произведения. В писмата – отчети на А. И. Тургенев „Париж (Хроника русского)” („Париж (Руска хроника)”) се съдържа подробна, живо написана информация за последните събития – не само литературни и ежедневни, но и политически.

А. И. Тургенев разказва за „смяна на министри”, за „заговори против краля”, и цензурата значително съкращава статиите му.

Във всеки брой на „*Съвременник*” са отпечатани две-три статии (на А. С. Пушкин, Н. В. Гогол, П. А. Вяземски, В. Ф. Одоевски) за съвременната литература и журналистика, в които се води борба с крайностите на романтизма и търгашеско-еснафската литература.

В раздела „Нови книги” А. С. Пушкин се стреми да представи по възможност пълна регистрация на всички новоизлезли литературни произведения и книги по различни отрасли на знанието – даже по техника и медицина; на някои от тях се посвещаваха неголеми рецензии или библиографски бележки. Пушкин въвежда методът на препоръчителната библиография – със „звездички”, с които се обозначават най-необходимите за читателите книги.

За първия том на „*Съвременник*” почти целият раздел „Нови книги” е подготвен от Н. В. Гогол, а в следващите – библиографията съставя самият А. С. Пушкин.

За разлика от „*Литературная газета*” – вестник, в който А. С. Пушкин е един от близките сътрудниците, в „*Съвременник*” той е главният и единствен стопанин. На него в значителна степен му се отдава да заложи началото на сериозното отношение към литературата, правейки списанието не само занимателно четиво, каквито са били до голяма степен повечето от тогавашните списания, но и – средство за възпитание и просвещение на читателя.

В своето списание А. С. Пушкин въплъщава нов възглед за задачите на просвещението. Разбира се, по-широките възможности на просветителството на Запад чрез периодичните издания привлича неговото внимание, но преди всичко той милее за демократизация на журналистиката в Русия, за приобщаване към „*Съвременник*” на по-широк читателски кръг, за възпитанието на неговия вкус и за запасаването на тези читатели със съвременни знания. Това обяснява изобилието от научно-популярни статии в „*Съвременник*”, което е поразително.

В първия том са поместени обширната статия на княз П. Б. Козловски „*Парижский Математический ежегодник*” („*Парижки математически годишник*”), която включва множество статистически, икономически и научни материали, и статията на самия А. С. Пушкин – за творбите на Георги Кониски, придружена с богат материал за историята на Украйна от XVII век и борбата ѝ с панска Полша за своята независимост.

Във втория том се появяват статиите на А. С. Пушкин за заседанията на Руската академия и Френската академия в анализ на В. Золотници на книгата „*Статистическое описание Нахичеванской провинции*”. В третия – статията на княз П. Б. Козловски „*О надежде*” („*За надеждата*”), посветена на теорията на вероятностите, материали на А. С. Пушкин към „*История Пугачовского бунта*” („*История на Пугачовския бунт*”), статията на В. Золотници „*Государственная внешняя торговля 1835 года*” („*Държавна външна търговия през 1835 г.*”).

Важно е да се отбележи, че А. С. Пушкин, за разлика от ръководителите на други списания, не се удовлетворява от публикуването на преводни статии, а се стреми да включва в „*Съвременник*” оригинални статии на руски автори по технически и естествено-научни въпроси.

За значението, което придава на научния раздел на своето списание, говори фактът, че в навечерието на дуела А. С. Пушкин моли да се припомни на княз П. Б. Козловски за поръчаната му за брой първи на „*Съвременник*” за 1837 г. статия по теорията на парните машини.

По отношение на литературата по технически и научни въпроси, която се отразява в съдържанието на неговото списание, А. С. Пушкин изпреварва с много години съвременниците си. Едва през 1860 г., 30 години по-късно, тези въпроси ще привлекат вниманието на пресата. По този начин той подготвя твърде много почвата за бъдещата журналистика преди трагичния край на живота си.

Върху А. С. Пушкин падат всички грижи по списанието, включително – и техническите. Поетът сам води преговорите и кореспонденцията със сътрудниците и цензурата, редактира произведенията, съпровожда ги – когато е необходимо, с послесловия, предисловия и пояснения; понякога измисля и по-остри и изразителни заглавия (названието на статията на В. Ф. Одоевски „*О вражде к просвещению*” допълва: „... , *замечаемой в новейшей литературе*”). Редактирайки, А. С. Пушкин засилва документалната страна на произведенията. В „*Записки*” на Н. А. Дурова, например, той изключва всички авантюрно-приключенски епизоди от живота на „кавалериста – девойка” и оставя само правдивото живо изображение на военните събития от 1812-1814 г.

Понякога се изразява мнение, че по време на публикуването на „*Съвременник*” А. С. Пушкин като че ли става „по-предпазлив” и се стреми към „съхраняване ... на неутрална позиция” [26]. Всъщност „предпазлива” е не обществената позиция на А. С. Пушкин, а неговата

тактика като издател, която се изразява в търсенето на средства и методи за скрито изразяване на това, което особено се придира цензурата.

Така А. С. Пушкин включва острата си критика на американската фалшива демокрация в рецензията на „*Записки*” („*Записки*”) на Джон Теннер и така красноречиво описва „приобщаването” на индианците към американската „цивилизация”, че в умовете на читателите неволно възниква сравнение с колонизаторската политика на царизма по отдалечените краища на Русия.

Или пък, желаещ да отпечата „*Вопросы*” („*Въпросите*”) на Д. И. Фонвизин към императрица Екатерина II, публикувани през 1783 г. в „*Собеседник любителей российского слова*”, А. С. Пушкин включва и отговорите на императрицата, които нарича „твърде остроумни”. Читателите разбирали, че остроумни са съвсем не отговорите на императрицата, а въпросите на Д. И. Фонвизин, които се отнасят към остри обществено-политически теми.

Обществената позиция на А. С. Пушкин и неговият „*Съвременник*” се вижда и в статията „*Мнение М. Е. Лобанова о духе Словесности как иностранной, так и отечественной*”, в която А. С. Пушкин остро критикува реакционните възгледи на този деец на просвещението. На заседание на Руската академия М. Е. Лобанов изнася тържествена реч, изпълнена с груби атаки срещу напредничавата руска литература и критика. Ораторът, не посочвайки В. Г. Белински, но имайки го предвид, обвинява руската критика в безнравственост и безверие, в разпространяване на разрушителни правила, заети от Запада, и призова правителството да засили цензурата. Пушкин разкрива реакционния характер на мненията на М. Е. Лобанов, и показва, че няма по-строга цензура: „И можем ли да отправяме укор към цензурата у нас в недоглеждане и отслабеност? Ние знаем обратното. Въпреки мнението на г. Лобанов, цензурата не трябва да прониква във всички хитрини на пишещите.” (прев. А. Куманова) [19, т. XII, с. 73].

Не може да не възхищаваме на мъжеството и принципността на издателя на списанието, имайки предвид, че през цялото време „*Съвременник*” на А. С. Пушкин е под строг, особено бдителен, правителствен контрол. С цензурни съкращения са обезкървявани едва ли не всички раздели на всеки от четирите тома на изданието. Едва ли не всяка голяма статия е повод за сблъсъци и дълга кореспонденция на А. С. Пушкин с органите за контрол. И накрая – въпреки цялата редакционна предпазливост, четири неща са напълно забранени за „*Съвременник*” – очерка „*Ал. Радищев*” („*Ал. Радищев*”) на А. С. Пушкин, „*Записка*”

(„Записка”) на Н. М. Карамзин, „Два демона” („Два демона”) на Ф. И. Тютчев, преводната статия „Применение системы Галля и Лафатера к изображениям пяти участников покушения на жизнь Луи-Филиппа в 1835 г...” („Прилагане на системата Гал и Лафатер” към изображенията на петима участници в опита за убийство на Луи-Филип през 1835 г.”).

Точно за тези усложнения А. С. Пушкин пише на Д. В. Давидов (август 1836 г.): „Трудно е, нищо не може да се каже. И с една цензура ще се натанцуваш, какво е да зависиш от цели четири? Не знам с какво са провинили руските писатели, които не само са смирени, но даже самите те са съгласни с духа на правителството. Но аз знам, че те никога не са били притеснени така, както са днес” [19, т. XVI, с. 160]. От впечатлението от работата по „Съвременник” е предизвикана и известната сентенция на Пушкин, формулирана в писмо до съпругата му – Н. Н. Пушкина от 18 май 1836 г.: „... кой дявол ме накара да се родя в Русия с душа и талант!” (прев. А. Куманова) [19, т. XVI, с. 118].

За да се изясни обществено-литературната позиция на списанието, изключително важно е – освен неговото съдържание – да се освети и въпросът за истинската програма на „Съвременник” – програмата, която намира своето въплъщение в духа на списанието като цяло. Тъй като първият том на „Съвременник” е публикуван без обичайна за всяко ново периодично издание програмна статия, това придава декларативно значение на големия критико-полемистичен обзор на Н. В. Гогол „О движении журнальной литературы в 1834-1835 годах” („За движението на литературата в списанията през 1834-1835 г.”), публикуван без подпис на автора и без никакви редакционни уточнения. Тази статия, която дава почти памфлетно описание на цялата руска журналистика от средата на 1830 г., особено остро дискредитира списание „Библиотека для чтения” и нейния ръководител О. И. Сенковски.

Н. В. Гогол вижда една от основните задачи на „Съвременник” в борбата му срещу „търговското направление” в литературата. В отрицателната характеристика на „Библиотека для чтения” Н. В. Гогол се опира на статията на В. Г. Белински „Ничто о ничем”, но, за разлика от критика, той, в полемичната си увлеченост, не се спира на някои достойнствата на О. И. Сенковски като редактор и, преди всичко – на уменията му да предусеща потребностите на своите читатели. (Отделно от това, О. И. Сенковски наистина омаловажавал предназначението на списанията, и отгук – принизявал читателските вкусове.)

Съвременниците не само възприемат статията на Н. В. Гогол като програмна, но дори я приписват на самия издател на списанието – на А. С.

Пушкин. Така например В. Г. Белински в статията си „*Несколько слов о „Современнике”*” два пъти нарича автора на статията „*О движении журнальной литературы...*” „почетния издател на „*Съвременник*” [3, с. 182].

В същата статия гениалният критик определя като най-интересно за 1836 г. „статията на Н. В. Гогол и библиографската рубрика на „*Съвременник*” „Нови книги”, където – по неговите думи – „се виждат духът и направлението на новото списание” [3, с. 183].

Ф. В. Булгарин също няколко пъти говори за А. С. Пушкин като за автор на статията „о современных журналах” („за съвременните списания”) [24, с. 508, 512]. Интересно в тази връзка е писмото от Г. С. Аксаков до баща му С. Т. Аксаков от 18 април 1836 г. Той пише от Петербург: „Тук се появи новото списание „*Съвременник*”, издавано от Пушкин, който, според мен, много ще подкопае „*Библиотека для чтения*”. Първият негов брой много го хвалят. В него има повест на Гогол и критика на Пушкин за Сенковски.” [14, с. 119].

Отношението на критиката към статията на Н. В. Гогол като към програмна статия, определяща „духа” и насочеността на „*Съвременник*”, заставя А. С. Пушкин в третия том на списанието да изкаже позицията си под маската на провинциалния читател А. Б. с „*Письмо к издателю*” („*Писмо до издателя*”), което до известна степен е продиктувано от бележка „*Несколько слов о „Современнике*” („*Няколко думи за „Съвременник*”), напечатана от В. Г. Белински в брой 86 на „*Северная пчела*” от 17 април 1836 г.

За да се разреши правилно въпроса за отношението на А. С. Пушкин към статията „*О движении журнальной литературы...*”, следва да се има предвид, че оценките на А. С. Пушкин за статията на Н. В. Гогол са дадени в два аспекта, и те съвсем не са едни и същи. А. С. Пушкин има, така да се каже, двойно отношение към статията на Н. В. Гогол: от една страна, като към обикновена журналистическа статия, а от друга – като към програмна статия на „*Съвременник*”. Само когато се вземе под внимание такова разграничение, всичко става повече или по-малко ясно.

А. С. Пушкин не може да се съгласи с отделните определения на Н. В. Гогол, но съдържанието на статията като цяло, нейната острота и полемичен плам биха могли да внесат оживление в „*Съвременник*”, да придадат на неговия алманах черти на истинско списание. Поради това статията на Н. В. Гогол е била нужна на А. С. Пушкин, стареещ се

практически да изведе своя „Съвременник“ извън пределите на тесните, ограничителните рамки на сборника – алманах.

В този план А. С. Пушкин се е отнасял положително към статията на Н. В. Гогол (в противен случай той не би я поместил, както не е публикувал много от рецензиите на Н. В. Гогол, подготвени за първия брой на „Съвременник“).

В крайна сметка неслучайно А. С. Пушкин – с думите на тверския кореспондент (А. Б.) произнася в своето „Письмо к издателю“: „Статията „О движении журнальной литературы...“ справедливо привлече общото внимание към себе си. Вие в нея сте изложили остроумно, рязко и прямо твърде много справедливи бележки“ (прев. А. Куманова) [19, т. XII, с. 94].

Тук между другото „тверският кореспондент“ на „Съвременник“ почти цитира думите на В. Г. Белински, написал в брой 7 на „Молва“ („Мълва“) – в рецензията си за първия том на „Съвременник“, че в статията „О движении журнальной литературы...“ „съжденията са не само изложени рязко, но остро, благородно и прямо.“ [3, с. 181, 183].

Следователно, въпреки че някои по-късни историци и литературоведи подчертават остро противоречие на възгледите на А. С. Пушкин и Н. В. Гогол по въпросите за програмата на списанието (*срв.* [26]), статията на Н. В. Гогол е била нужна на А. С. Пушкин, и той я е оценявал положително, без да се съгласява със своя сътрудник. Думите на А. С. Пушкин: „не следва всички мнения ... да са напълно сходни с моите собствени“ (прев. А. Куманова), – само показват някои разногласия. Така, например, ако Н. В. Гогол обрисова достатъчно тъжна картина на състоянието на руската критика, и само за статиите на С. П. Шевирев се отзовава като за „удивително изключение“, то А. Б., изразявайки истинското мнение на А. С. Пушкин за критическата дейност на В. Г. Белински, решително заявява: „Съжалявам, че вие, говорейки за „Телескоп“, не споменахте за г. В. Г. Белински. Той притежава талант, подаващ голяма надежда.“ (прев. А. Куманова) [19, кн. XII, с. 97].

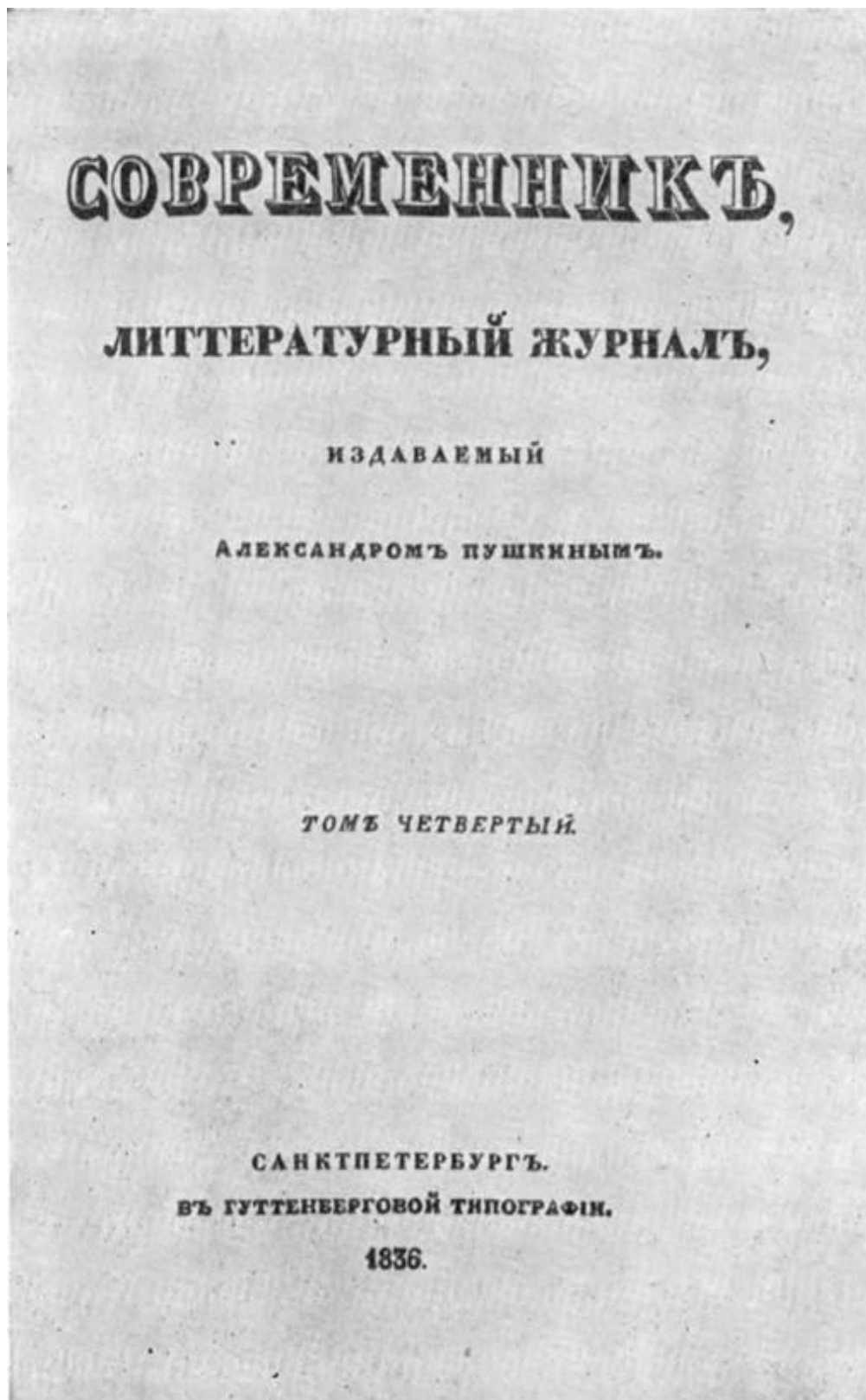
Интересно е да се отбележи, че в отзива на Н. В. Гогол за С. П. Шевирев, който се присъединява през 1830-те г. към защитниците на „официалната народност“, се проявява този Н. В. Гогол, който през 1847 г. ще публикува „Выбранные места из переписки с друзьями“ („Избрани места от кореспонденция с приятели“). Но А. С. Пушкин не греши за С. П. Шевирев. Чрез отрицанието си на С. П. Шевирев той разкрива дълбокото си разбиране за подреждането на обществено-литературните сили и способност да разграничи действително прогресивните тенденции

(в лицето на младия В. Г. Белински) от реакционните. Ако А. С. Пушкин не е приемал само отделни оценки в статията на Н. В. Гогол, като обикновена публикация за списание, то той решително се е разминавал с Н. В. Гогол в разбирането на статията като програмна. В издателската бележка към „Письмо...” на А. Б. А. С. Пушкин отхвърля всякакви подозрения за принадлежността му на обзора „*О движении журнальной литературы...*” и категорично заявява като издател, че тази статия „не е и не е могла да бъде програма на „*Съвременник*” (прев. А. Куманова) .

Думите на А. С. Пушкин – „и не е могла да бъде” – показват, че за него статията на Н. В. Гогол никога (дори по време на нейното написване) не е била програмна, и че, следователно, той не признава нейната програмност и след излизането на „*Съвременник*” не поради дипломатични съображения (стремеж да бъде „предпазлив”, страх от „*Библиотека для чтения*”, търсене на „съюзници” в реакционния лагер), а по други, по-важни причини.

Тази насоченост на списанието, която защитава Н. В. Гогол (постоянна и последователна борба с „*Библиотека для чтения*”), е неприемлива за А. С. Пушкин, тъй като тя не отразява изцяло задачите, издигнати от А. С. Пушкин преди неговото издание. И, разбира се, не дипломатична тактика, а истинската гледна точка на А. С. Пушкин се изразява в следните думи на А. Б.: „Статията „*О движении журнальной литературы...*” справедливо привлече общото внимание ... Но, признавам, че тя не съответства на това, което очаквахме от направлението, което ще бъде дадено от вас на вашата критика. Прочитайки внимателно тази леко объркваща статия, видях най-ясно ожесточение срещу г. Сенковски ... Признавам, това е изумително за тези, които очакваха с нетърпение появата на списанието ви. Нима – говореха те, – целта на „*Съвременник*” е да следва по петите на „*Библиотеката*”, нападайки я изненадващо и с въоръжена ръка отбивайки от нея абонатите? Надявам се, че тези опасения са лъжовни и че „*Съвременник*” ще избере за себе си по-обширен и благороден кръг на действие ...” (прев. А. Куманова) [19, том XII, с. 94, 95].

В „*Писме к издателю*” А. С. Пушкин не казва какъв е този „кръг”, но според съдържанието на списанието читателите вече ясно могли да си представят „духа и направлението” на новото издание, прекрасно разбирали стремежа на А. С. Пушкин да превърне разрешеният му за публикация литературен сборник – алманах в универсално обществено-литературно списание.

Ил. 5.

Титулна страница на издаваното от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 4 (1836)

И това остро усещали не само приятелите на А. С. Пушкин, но и неговите журналистически и литературни врагове. В това отношение е интересно свидетелството на В. Ф. Одоевски – един от най-близките помощници на А. С. Пушкин по издаването на „*Съвременник*”, който е твърде добре осведомен: „Враговете на Пушкин непрекъснато наричаха „*Съвременник*” с п и с а н и е – не напразно; тук имаше указание за цензурираната за това, че А. С. Пушкин прави нещо неразрешено, защото „*Съвременник*” му беше позволен като с б о р н и к, а не с п и с а н и е” [16, с. 827].

О. И. Сенковски директно изразява недоволство още преди появата на първата книга на „*Съвременник*”, което е предизвикано от факта, че, съдейки по програмата, в списанието се предполага включването на полемични статии. Под предлога да се спаси „поетичният талант за отечествената литература” той предпазва А. С. Пушкин от падане „от свещените висоти на Хеликон в мръсното блато на полемиката на журналистиката”, която той нарича „най-ниският и отвратителен род на прозата”... Предупреждавайки, че „*Библиотека для чтения*” ще отговори на полемиката с презрително мълчание, О. И. Сенковский казва още: „... Ние ще отдадем всичко на света, ако той (А. С. Пушкин. – А. К.) не спази своята програма, – ако той издаде книжките на своя „*Съвременник*” чисти от всяка битка, от всякакви нападки върху други списания.” [6, с. 67-70].

„Отговорът” на А. С. Пушкин за всички тези страхове на „литературните аристократи” е забележителен, ярък и категоричен. Във втората бележка „*От редакции*” в третия том на „*Съвременник*” той разкрива позицията си – смело провъзгласява за програма на своето списанието тази решителна и последователна борба срещу всичко реакционно в политиката, икономиката и културата, която се води още от времето на „*Литературная газета*”: „Издателят на „*Съвременник*” не е печатал никаква програма на своето списание, считайки, че думите:

л и т е р а т у р н о с п и с а н и е вече съдържат в себе си достатъчно обяснение ... Издателят на „*Съвременник*” е принуден да обяви, че той няма честта да бъде в отношения с господата журналисти, които се замат с труда да съставят вместо него програма, и че той никога не им е поръчвал това”. Отклонявайки обаче и от себе си целта, недостойна за литератора и несправедливо приписана му в „*Библиотека для чтения*”, той напълно признава справедливостта на съобщението, напечатано в „*Северная пчела*”: „*Съвременник*” по духа на своята критика, по многото имена на сътрудниците, участващи в него, по неизменния образ на мнението за предметите, подлежащи на неговия съд, ще е продължение на

„Литературная газета” (прев. А. Куманова) [19, т. XII, с. 183-184]. И ако се занимава и с полемика, – говорил с А. С. Пушкин, – то по-необходимо е тя да се води не с „Библиотека для чтения” (макар че е необходима – и примери за това има в „Съвременник”), а с „официалните” българински издания, което с такъв успех е започнато от „Литературная газета”.

А. С. Пушкин наистина не е публикувал обща програма – декларация на своето издание, тъй като не е могъл да направи това по цензурни причини. Но отношението на списанието към съвременната литературна продукция е сформулирано в бележката към последния раздел „Нови книги” в първия том на „Съвременник” [25, т. 1, с. 318-319]. И това А. С. Пушкин считал за достатъчно.

Програмата на „Съвременник” не е декларирана, но тя съществува: вече публикуваните материали и цензурната история на всяко, появило се в изданието, произведение, – са достатъчно убедителни доказателства за това, че списанието следва стройната линия на цялостен първоначален замисъл.

„Съвременник” има успех преди всичко сред просветените читатели, които умеят да четат между редовете и правилно да оценяват позициите в журналистическо-политическата борба.

Но А. С. Пушкин не успява да направи списанието масово издание. Първите два броя са отпечатани в по 2400 екземпляра, третият – в 1200 екземпляра, а четвъртият – в 900 екземпляра. За по-широкото разпространение на изданието пречат: официално разрешената форма то да се появи на бял свят като *алманах*; редката периодичност (квартална); отсъствието на самостоятелен обществено-политически раздел; „злобните нападки на изданията от „журналистическия триумвират” (От всички тогавашни журналисти единствен В. Г. Белински се отзовава положително за излизането на първия брой на новото списание в статията „Несколько слов о „Современнике”). Книготърговците, намиращи се в зависимост от А. Ф. Смирдин и Ф. В. Булгарин, не се ангажират с разпространението на „Съвременник”, и е било практически невъзможно списанието да се купи в Москва, да не говорим за провинцията.

Вътрешноредакционните противоречия, които се натрупват през есента на 1836 г. между А. С. Пушкин и активните сътрудници на „Съвременник” – П. А. Вяземски, А. А. Краевски и В. Ф. Одоевски, които не споделят много от убежденията на издателя, – се отраозяват крайно неблагоприятно на списанието. Противно на желанието на А. С. Пушкин, обкръжаващите го сътрудници не са чужди на стремежа да превърнат

„Съвременник” в спокойно научно-литературно благонамерено аристократично издание. Не случайно В. Г. Белински в статията си „Вторая книжка „Современника” с огорчение отбелязва, че в списанието започва да действа „някакъв „светски” кръг от литератори” [3, с. 234].

А. С. Пушкин решава да прекрати линията на издаване с кръга на литературните си приятели и да покани В. Г. Белински в списанието, на което сътрудниците му се противопоставят. През септември – октомври 1836 г. той води преговори чрез П. В. Нащокин и Н. М. Щепкин В. Г. Белински да премине към редакцията на „Съвременник”.

В. Г. Белински, лишен от журналистическа трибуна” след закриването на „Телескоп”, с плам приема това предложение. Трагичната смърт на А. С. Пушкин прави невъзможно участието на В. Г. Белински в „Съвременник”. Но въпреки че срещата на великия поет и великия критик не е реализирана в едно списание, оценката за А. С. Пушкин от младия В. Г. Белински (още „Письмо к издателю” А. Б.) свидетелства не само за прозорливостта на поета, но и за посоката, която той е искал да придаде на своето списание – излаз към демократичната журналистика.

Именно тази оценка е пряк израз на гледната точка на А. С. Пушкин за бъдещото развитие на руската журналистика.

Затова е разбираема тази оценка, която впоследствие дава Н. Г. Чернишевски на „Съвременник” на А. С. Пушкин: „Пушкин и неговите съдружници притежават много от качества, необходими, за да оказват силно влияние върху мненията на четящата публика...”.

Именно от това желание – да се влияе върху общественото мнение и по-точно – от осъзнаването на необходимостта за въздействие върху обществото в посока – да се променя това общество, е формирано списание „Съвременник”. И самото име на списанието – „Съвременник” – показва недвусмислено програмата на А. С. Пушкин – да се пише по нов начин, да се пише за съвременния читател, да се отразява съвременната реалност, да се развива модерното.

След смъртта на А. С. Пушкин през 1837 г. П. А. Вяземски, В. А. Жуковски, В. Ф. Одоевски, П. А. Плетньов и А. А. Краевски издават четири броя на „Съвременник” в полза на семейството на поета.

За тази цел, В. А. Жуковски подава на цензурата съобщение за продължаването на изданието, посочвайки, че абонаментът за 1837 г. е открит от покойния А. С. Пушкин. (Да си припомним, че Пушкин има

право само на четири тома през 1836 г., но и след смъртта си той продължава да действа за изданието на списанието и през 1837 г. ...).

През 1838 г. П. А. Плетнъов придобива правото на еднолично издание на списание „*Съвременник*“, което в края на 1846 г. е купено от Н. А. Некрасов и И. И. Панаев.

П. А. Плетнъов не успя да върне на „*Съвременник*“ миналата слава, въпреки че от 1843 г. списанието започва да се появява ежемесечно.

В периода 1837-1846 г. „*Съвременник*“ е скучно издание от академичен тип, без литературна критика и без противоречия, в което се публикуват произведения на А. С. Пушкин, които не са отпечатани приживено.

От 1847 г. започва нов период в историята на „*Съвременник*“, който обединява най-напредналите представители на руската обществена мисъл, водена от В. Г. Белински, който продължава прогресивната традиция на списанието на А. С. Пушкин и в нови условия вече по един нов начин на страниците на „*Съвременник*“ се решават и отразяват съвременните проблеми.

III. 3. Цитирана литература по III. Глава

1. **Абрамович, С.** [Л.] *Пушкин. Последний год. Хроника. Январь 1836 — январь 1837* – Москва : Советский писатель, 1991. – 624 с.
ISBN 5-265-00919-1
2. **Абрамович, С. Л.** *Пушкин в 1836 году.* – Изд. 2-е. – Ленинград : Наука, 1989. – 312 с.
ISBN 5-02-027963-3
3. **Белинский, В. Г.** Полн. собр. соч. : В 13 т. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1953-1959. Т. 2. – 1953. – 768 с.
4. **Березина, В. Г.** Из истории „Современника” *Пушкина.* // *Пушкин. Исследования и материалы.* – Москва ; Ленинград, 1956. – Т. 1, с. 278-312.
5. **Березина, В. Г.** Русская журналистика второй четверти XIX века (1826-1839 гг.). – Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1965. – 102 с.
6. *Библиотека для чтения* (Санкт-Петербург). – 1836. – Т. XV. – 229 с.
7. **Вацуро, В. Э., М. И. Гиллельсон.** Вокруг „Современника”. // *Вацуро, В. Э., М. И. Гиллельсон. Сквозь „умственные плотины”.* Из истории книги и прессы пушкинской поры. – Москва : Книга, 1972. – 320 с.
8. **Гиллельсон, М. И.** От арзамасского братства к пушкинскому кругу писателей. – Москва : Наука, 1977. – 200 с.
9. **Гиллельсон, М. И.** Пушкинский „Современник”. // *Литературный журнал,* издаваемый Александром Пушкиным. Прил. к факсим. изд. – Москва : Книга, 1987, с. 3-39.
10. **Гоголь, Н. В.** Полн. собр. соч. : В 14 т. – Т. 8 : Статьи. – Москва : АН СССР, 1952. – 816 с.
11. **Егоров, Б. Ф.** О жанрах литературно-критических статей *Пушкина.* // *Болдинские чтения.* – Горький : Волго-Вятское книжное изд-во, 1978, с. 49-57.

12. История русской журналистики XVIII-XIX вв. / Под ред. **А. В. Западова**. – 3-е испр., доп. изд. – Москва : Высшая школа, 1973. – 521 с.

13. **Киреевский**, И. В. Полн. собр. соч. – Т. 1. – Москва : Путь, 1911. – 287 с.

14. Литературное наследство : *Пушкин. Лермонтов. Гоголь*. – Москва : АН СССР, 1952. – Т. 58. – 1059 с.

15. **Максимов**, Д. Е. „Современник” *Пушкина* (1836-1837 гг.). // *Евгеньев-Максимов*, В. Е. „Современник” в [18]40-50-ых гг. от *Белинского* до *Чернышевского*. – Ленинград : Изд-во писателей в Ленинграде, 1934. – 453 с.

16. **Одоевский**, В. Ф. О нападениях петербургских журналов на русского поэта *Пушкина*. // *Рус. архив* (Москва). – 1864. – Вып. 7-8, с. 824-831.

17. **Оксман**, Ю. Г. „Современник”. // *Пушкин*, А. С. Полн. собр. соч. – Т. 6. – Путеводитель по *Пушкину*. – Москва ; Ленинград : ГИЗ, 1931. – 288 с.

18. **Пушкин**, А. С. Документы дела о „Современнике” / Комм.: **С. М. Бонди**. // *Литературный музей*. – Т. 1. – Пб, 1921. – 336 с.

19. **Пушкин**, А. С. Полн. собр. соч. : В 16 т. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1937-1959.

Т. XI. – 1949. – 588 с.

Т. XII. – 1949. – 576 с.

Т. XIV. Переписка. 1821-1831. – 1941. – 548 с.

Т. XVI. Переписка. 1835-1837. – 1949. – 504 с.

20. **Пушкин** – критик / Подбор текстов, комм. и вступ. ст. **Н. В. Богословского**. – Москва ; Ленинград : Academia, 1934. – 679 с.

21. **Пушкин** – критик / Подбор текстов, комм. и вступ. ст. **Н. В. Богословского**. – [2] изд. испр. и доп. – Москва : Гослитиздат, 1950. – 760 с.

22. **Рейфман**, П. С. Две программы пушкинского „Современника”. // *Тр. по рус. и слав. филол. : II. Литературовед. (Нов. сер.)* / Ред.: **Л. Н. Киселева**. – Тарту, 1997, с. 11-35.

ISSN 1024-3968

23. **Рыскин**, Е. И. Журнал *А. С. Пушкина „Современник“*. 1836-1837. Указатель содержания. – Москва : Книга, 1967. – 93 с.

24. *Северная пчела* (Санкт-Петербург) / Изд.-ред.: **Ф. В. Булгарин**. – 1836, N 127. – 6 июня ; N 128. – 8 июня.

25. *Современник* (Санкт-Петербург) / Изд.-ред.: **А. С. Пушкин**. – 1836. – Т. 1-4. – 320 с.

26. **Степанов**, Н. Л. „Современник“. // *Очерки по истории русской журналистики и критики*. – Т. 1. – Ленинград, 1950, с. 402-414.

27. **Etkind**, Е. Незамеченная книга *Пушкина* : перелистывая *Современник* – сто пятьдесят лет спустя. // *Revue des etudes slaves*. – Т. 59. – Fas. 1-2. – Paris, 1987, p. 197-212.

ISSN 2117-718X

III. 4. Именен показалец към III. Глава

- Абрамович, С. Л. 45, 69, 82
Акимов, В. М. 43, 47, 80
Аксаков, Г. С. 61
Аксаков, С. Т. 61
Баратински, Е. А. 56
Баренбаум, И. Е. 44, 77, 80
Белински, В. Г. 48, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 82
Бенкендорф, А. Х. 54
Березина, В. Г. 45, 69, 77, 80, 82
Бонди, С. М. 45, 70, 77, 80, 87
Богословски, Н. В. 45, 77, 80, 90
Булгарин, Ф. В. 53, 61, 66
Вацууро, В. Е. 45, 77, 80, 82
Велчев, В. 44, 47, 77, 80, 84, 87
Вяземски, П. А. 50, 51, 53, 54, 56, 57, 66, 67
Галл, Ф. Й. 60
Гилелсон, М. И. 45, 77, 80
Гогол, Н. В. 51, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 69, 83
Гречнев, В. Я. 43, 77, 80
Давидов, Д. В. 56, 60
Даскалова, К. А. 16, 83
Дашков, Д. В. 54
Делвиг, А. А. 53
Державин, Г. Р. 51
Дурова, Н. А. 56, 58
Евгениев-Максимов, В. Е. (Евгеньев-Максимов, В. Е.) 45, 70, 77, 80, 86

Егоров, Б. Ф. 45, 69, 77, 81, 83
Екатерина II Велика 59
Емичев, А. 56
Еткинд, Е. Г. (Etkind, E.) 45, 77, 81
Жуковски, В. А. 51, 54, 56, 67
Западов, А. В. 45, 70, 77, 81, 83
Золотницки, В. 58
Каза-Гирей, С. 56
Камински, В. И. 43, 44, 77, 80
Карамзин, Н. М. 60
Киреевски, И. В. 70, 84
Киселева, Л. Н. 70, 87
Ковачев, В. 47, 87
Козловски, П. Б. 57, 58
Колцов, А. В. 56
Конински, Г. 57
Констан, Б. 50
Корсунски, Е. А.
Краевски, А. А. 66, 67
Куманова, А. В. 5, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 77, 78, 79, 84, 85, 86, 88
Ланда, С. С. 44, 77, 80
Лаватер, И. К. 60
Лобанов, М. Е. 59
Ломоносов, М. В. 51
Лотман, Ю. М. 29, 40, 44, 77, 80, 86
Луи Филип 60
Максимов, Д. Е. 45, 70, 77, 80, 86
Мамонтов, А. В. 46, 84

Метева, Е. 47
Надеждин, Н. И. 53
Найдич, Е. Е. 44
Нашокин, П. В. 67
Некрасов, Н. А. 68
Одоевски, В. Ф. 57, 58, 65, 66, 67, 70, 85
Оксман, Ю. Г. 45, 70, 80, 86
Панаев, И. И. 68, 80
Панченко, А. М. 43, 77, 80
Петър I Велики 51, 56
Петрицки, В. А. 17, 44, 46, 47, 77, 80, 85, 86
Плетньов, П. А. 67, 68
Погодин, М. П. 53
Пушкин, А. С. 5-89
Пушкина, Н. Н. 60
Радищев, А. Н. 59
Рейсер, С. А. 43, 77, 80
Рейфман, П. С. 45, 70, 77, 81, 87
Рискин, Е. И. (Рыскин, Е. И.) 45, 71, 77, 80, 87
Сенковски, О. И. 60, 61, 63, 65
Смирдин, А. Ф. 66
Соловьева, Е. В. 42
Сомов, О. М. 53
Стайкова, Ц. А. 44, 46, 47
Степанов, Н. Л. 77, 80, 88
Теннер, Дж. 59
Троев, П. 47, 87
Тургенев, А. И. 56, 57
Тургенев, А. Н. 54
Тютчев, Ф. И. 56, 60

Фонвизин, Д. И. 59
Херцен, А. И. 48
Чернишевски, Н. Г. 67
Шевирев, С. П. 62
Шекспир, У. 51
Шение, А. Шенъе, А. 56
Щепкин, Н. М. 67
Язиков, Н. М. 56

**III. 5. Преводачи на български език на А. С. Пушкин,
цитирани в изследването**

Багряна, Елисавета 25

Бонев, Иван 27

Велчев, Петър 31

Кадийски, Кирил 34-35

Куманова, Александра 44, 50, 51, 54, 59, 60, 62, 63, 65-66

Тефилов, Иван 23, 30

Хрелков, Николай 51

III. 5. ИЗВОДИ

III. 5. 1. Историко-културната оценка на списание „Съвременник”, създадено от А. С. Пушкин, в трактовките на известни ценители на историографията през 1980-те – 1990-те – 2000-те г. – пушкинистите в Русия (проф. В. И. Каминский, С. А. Рейсер, проф. А. М. Панченко, проф. В. Я. Гречнев, проф. В. М. Акимов, проф. С. С. Ланда, проф. Й. Е. Баренбаум, проф. Е. Е. Найдич, проф. Ю. М. Лотман, проф. В. А. Петрички) и в България (проф. В. Велчев, доц. Ц. Стайкова) – потвърждават резултатите от изследването, получени от А. Куманова към 1980 г., надградени с нови проучвания след четвърт век (2003 и 2004 г.): трансформацията на разрешения от цензурата алманах в периодично издание;

III. 5. 1. 1. Списание „Съвременник” е крайъгълен камък в социалния и литературен процес на XIX-XXI век с ясно изразена футуристична ориентация на информационното моделиране: С. М. Бонди (1922), Ю. Г. Оксман (1931), Д. Е. Максимов и В. Е. Евгенов-Максимов (1934), Н. В. Богословски (1934, 1950), Н. Л. Степанов (1950), В. Г. Березина (1956, 1965), Е. И. Рискин (1967), В. Е. Вацура и М. И. Гилелсон (1972), А. В. Западов (1973), М. И. Гилелсон (1977, 1987), Б. Ф. Егоров (1978), Е. Г. Еткинд (1987), С. Л. Абрамович (1989, 1991), П. С. Рейфман (1997): универсална платформа на информационно моделиране на литературно в основата си периодично издание;

III. 5. 1. 2. Интердисциплинарната линия на социално-литературното списание „Съвременник” се осъществява чрез ясното концептуално ниво на включените в него публикации, тяхното представяне, осъзнаване на културната роля на периодичния печат като инструмент на изграждащото се универсално хуманитарно знание;

III. 5. 1. 3. Високата обществена съвест на А. С. Пушкин проправя пътя за журналистиката и културата в обществения процес

на формиране на граждански ценности, вкус и мярка за истинска информация в посока към универсалната платформа на знанието.

III. 5. 1. 4. Липсата на възможност българските изследователи да изучават в България списанието „Съвременник” на А. С. Пушкин, тъй като то не се притежава от националните ни книгохранилища, е причината да се обърне вниманието на българската научноизследователска мисъл отново към неизгубилото свое значение изследване на А. Куманова (1980, 2003, 2004) – историографски принос в българската пушкиниана, който стои в един ред с библиографското ѝ изражение.

III. 5. 1. 5. Създаденият концентриран библиографски и историографски свод към списание „Съвременник” на А. С. Пушкин и неговото справочно-информационно изражение (Именен показалец) в настоящото изследване е плод на осмислянето на текстологичната, библиографската и историографска работа на проф. А. Куманова (1975-2004) и е база за нови проучвания по комплекса на проблематиката на изданието.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Известната хибридна вътрешна форма на *алманаха* – като *непериодичен* сборник с литературни творби от различни автори (1); *периодично издание* със сведения за лица и тяхната дейност в дадена специалност, професия, област (2); сборник с *разнообразни в жанрово отношение произведения* от различни автори, обединени по тематичен, географски, хронологичен признак (3); разновидност на *серийното издание* и представлява продължаващ се сборник от литературно-художествени и / или научно-популярни произведения, обединени по някакъв признак (4) – ни отвежда в арабския свят, и може да бъде етимологизирана от *арабски*: *manakh* или *al-manakh*.

Периодичното издание – периодичният сборник (съдържа студии, научни статии, научни съобщения и др., или е публикуван с неопределена периодичност от името на научна институция), появяващо се през определени интервали от време с постоянен брой книги за календарната година, с еднакво заглавие и еднотипно оформление, както и класическите форми на вестника, списанието и бюлетина с редовен или нередовен информационен интервал – е *система от издателски форми* с огромно многообразие на връзки и преходи между системните компоненти.

Познаването от страна на А. С. Пушкин на обозначената от етимологията от *арабски* хибридна същност на *алманаха* – от една страна, и на нивото на съществуващата периодика към първата четвърт на XIX век в Западна Европа и Русия – от друга страна, му позволява сам да осъществи *феномена на трансформатизъм на разрешения му за публикация алманах в периодично издание*, което получава строги изражения *в съставителската, издателската, журналистическата и публицистичната му дейност*, свързана със „Съвременник“.

Библиографското и историографското проучване на темата за трансформатизма на алманаха в периодично издание в съставителската, издателската, журналистическата и публицистичната дейност на А. С. Пушкин, свързана със „Съвременник“, отваря пътя на *текстологичното* изследване на съществуващите проучвания на проф. А. Куманова, публикувани на руски език и в България, и в Русия, като на възможност чрез тях да се запознае българският читател и на български език с равнището на

изданото от А. С. Пушкин списание, тъй като то отсъства в националните ни книгохранилища.

Поднесената биографична скица на живота на А. С. Пушкин, приведена в тази дипломна работа, разкрива личността на твореца като огледало на неговото време, превръщащо историята на личността му в история на епохата, известна като *епоха на А. С. Пушкин* – и в литературата, и в културата на Русия през XIX в. и въобще на славянския свят.

Изведените биографична скица и линия на творчеството на А. С. Пушкин разкрива универсален модел за присъствие на твореца в своето време, определяно и моделирано от самия творец, което е в основата на мисленето му за „*Съвременник*” като универсално базирано литературно издание.

Както става ясно, и биографичната скица, и линията на творчеството на А. С. Пушкин го разкриват едновременно като знакова фигура в културата на Русия през XIX век, по силите на която става исторически възможно трансформирането на разрешения му за издаване *алманах в списание „Съвременник”*.

Приведената историко-културната оценка на списание „*Съвременник*”, създадено от А. С. Пушкин, в трактовките на известни познавачи на историографията през 1980-те – 1990-те – 2000-те г. – пушкинистите в Русия (проф. В. И. Каминский, С. А. Рейсер, проф. А. М. Панченко, проф. В. Я. Гречнев, проф. В. М. Акимов, проф. С. С. Ланда, проф. Й. Е. Баренбаум, проф. Е. Е. Найдич, проф. Ю. М. Лотман, проф. В. А. Петрички) и в България (проф. В. Велчев, доц. Ц. Стайкова) – потвърждават резултатите от изследването, получени от А. Куманова към 1980 г. и по-късно през 2003 и 2004 г.

Именно платформата и издателската скица на списание „*Съвременник*” са поантите на социалния и литературния процес на XIX-XXI век с ясно изразена футуристична ориентация на информационното моделиране към универсална синтагма на знанието: С. М. Бонди (1922), Ю. Г. Оксман (1931), Д. Е. Максимов и В. Е. Евгениев-Максимов (1934), Н. В. Богословски (1934, 1950), Н. Л. Степанов (1950), В. Г. Березина (1956, 1965), Е. И. Рискин (1967), В. Е. Вацуру и М. И. Гилелсон (1972), А. В. Западов (1973), М. И. Гилелсон

(1977, 1987), Б. Ф. Егоров (1978), Е. Г. Еткинд (1987), С. Л. Абрамович (1989, 1991), П. С. Рейфман (1997).

Способността да бъде моделирана от А. С. Пушкин интердисциплинарна линия на социално-литературното списание „Съвременник“ се налага в културния свят с пределно ясна концепция за включване в *периодичното* издание на разнообразни в жанрово отношение публикации по целия предметно-съдържателен дискурс на универсалното знание.

Особено силна страна на списание „Съвременник“ представлява неговата *библиографска* скица, държаща във фокуса си съществуващия документален поток, намерил отражение на страниците на периодичното издание благодарение на *библиографското* майсторство и на самия А. С. Пушкин, но и на Н. В. Гогол, водещ раздела „Нови книги“. Очевидно библиографската култура на един творец – изхождайки от примерите на А. С. Пушкин и Н. В. Гогол в списание „Съвременник“ – е страна на общата им универсална култура.

На *библиографското* равнище на информационно моделиране, намерило присъствие и изражение на страниците на списание „Съвременник“, се дължи до голяма степен на културната роля, която това периодично издание има и за съвременниците си, и за историко-културните представи за периодичния печат.

БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА

1 / Ш. 1. Абрамович, С. [Л.] Пушкин. Последний год. Хроника. Январь 1836 – январь 1837 – Москва : Советский писатель, 1991. – 624 с.

ISBN 5-265-00919-1

2 / Ш. 2. Абрамович, С. Л. Пушкин в 1836 году. – Изд. 2-е. – Ленинград : Наука, 1989. – 312 с.

ISBN 5-02-027963-3

3 / Ш. 3. Белинский, В. Г. Полн. собр. соч. : В 13 т. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1953-1959. Т. 2. – 1953. – 768 с.

4 / Ш. 4. Березина, В. Г. Из истории „Современника” Пушкина. // *Пушкин. Исследования и материалы.* – Москва ; Ленинград, 1956. – Т. 1, с. 278-312.

5 / Ш. 5. Березина, В. Г. Русская журналистика второй четверти XIX века (1826-1839 гг.). – Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1965. – 102 с.

6 / Ш. 6. Библиотека для чтения (Санкт-Петербург). – 1836. – Т. XV. – 229 с.

7 / Ш. 4 България в чуждата литература (Булгарика) за 2002-2003 : год. указател. – София : Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”, 2009. – ISSN 1312-5508. – с. 8.

8 / Ш. 7. Вацуро, В. Э., М. И. Гиллельсон. Вокруг „Современника”. // *Вацуро, В. Э., М. И. Гиллельсон.* Сквозь „умственные плотины”. Из истории книги и прессы пушкинской поры. – Москва : Книга, 1972. – 320 с.

9 / I. 1. / I. 2. Гергова, А. Периодичен сборник. // *Българска книга : Енцикл. / Състав. Ани Гергова.* – София ; Москва, 2004. – ISBN 978-954-642-210-1. – с. 337.

10 / Ш. 8. Гиллельсон, М. И. От арзамасского братства к пушкинскому кругу писателей. – Москва : Наука, 1977. – 200 с.

11 / Ш. 9. Гиллельсон, М. И. Пушкинский „Современник”. // *Литературный журнал*, издаваемый *Александром Пушкиным*. Прил. к факсим. изд. – Москва : Книга, 1987, с. 3-39.

12 / Ш. 10. Гоголь, Н. В. Полн. собр. соч. : В 14 т. – Т. 8 : Статьи. – Москва : АН СССР, 1952. – 816 с.

13 / I. 3. Даскалова, К. Алманах. // *Българска книга* : Енцикл. / Състав. Ани Гергова. – София ; Москва, 2004. – ISBN 978-954-642-210-1. – с. 28-29 : с ил.

14 / I. 4. Денчев, С., А. Куманова. PARADIGMA INFINITAS : Философия, историография и когнитология на формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование (Послеслов на рецензентите *или* От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на Шпицвег до постмодерната некласическа менталност на съвременния библиотекар). // *Катедра „Библиотекознание и библиография”* : алманах по случай 70-год. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. и 70-год. от направения през 1950 г. от проф. *Т. Боров* проектоплан за създаване на катедра по библиография при Държавния библиотекарски институт... – София, 2020. – ISBN 978-619-185-425-7 ; ISBN 978-619-185-426-4. – с. 355-538. – Библиогр. в 255 ном. бел.

15 / Ш. 11. Егоров, Б. Ф. О жанрах литературно-критических статей *Пушкина*. // *Болдинские чтения*. – Горький : Волго-Вятское книжное изд-во, 1978, с. 49-57.

16 / Ш. 12. История русской журналистики XVIII-XIX вв. / Под ред. **А. В. Западова**. – 3-е испр., доп. изд. – Москва : Высшая школа, 1973. – 521 с.

17 / I. 5. Катедра „Библиотекознание и библиография” : алманах по случай 70-год. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. и 70-год. от направения през 1950 г. от проф. *Т. Боров* проектоплан за създаване на катедра по библиография при Държавния библиотекарски институт = Department Library studies and bibliography : almanac for 70th anniversary of the University of Library Studies and Information Technologies and 70th anniversary of the made in 1950 by prof. *Т. Bоров* draft of the creation of the Department of bibliography at the State Library Institute / състав. Нели Костова ; науч. ред. **Н. Василев** ; предг. **Е. Русинова** ; рец., послесл. **С. Денчев, А. Куманова** ; консулт. **М. Младенова**. – София : За буквите – О писменехъ, 2020. – 548 с. : с ил., сх., табл., гр. – Думи на ректора / **И. Петева**. – Съдържа библиограф. на: **Т. Арабаджиева, Г. Драганов** ;

Съдържа автобиографии на: **А. Куманова, М. Младенова, Т. Тодорова, И. Янкова, Н. Костова, Д. Правдомирова, К. Александрова, М. Енчева, В. Загоров, Р. Кръстева, Е. Русинова, Ю. Савова, Д. Стойкова, С. Ефтимова, П. Златкова, П. Муканова, М. Борисова, Н. Василев, И. Цветанска**. – Именен показалец.

ISBN 978-619-185-425-7

ISBN 978-619-185-426-4

18 / III. 13. **Киреевский, И. В.** Полн. собр. соч. – Т. 1. – Москва : Путь, 1911. – 287 с.

19 / III. ³ **Куманова, А. В.** Вспутительное слово. // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. **А. В. Мамонтов** ; лит. ред. **А. В. Кейв** ; библиогр. ред. **И. Л. Клим** ; консультант изд. **В. И. Велев** ; граф. дизайн-ред. **И. А. Бикова** ; компьютер. набор ризом **Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул** ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. **В. В. Анков** ; худож. оформл. и символика **Н. В. Скородум** ; рец. **А. В. Соколов, С. Г. Денчев.** – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 156-157.

20 / III. ⁵ **Куманова, А. В.** Основные тр[уды 48 нумер. назв.] проф[ессора] *В. Велчева* (16.06.1907 – 2.05.1991). // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. **А. В. Мамонтов** ; лит. ред. **А. В. Кейв** ; библиогр. ред. **И. Л. Клим** ; консультант изд. **В. И. Велев** ; граф. дизайн-ред. **И. А. Бикова** ; компьютер. набор ризом **Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул** ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. **В. В. Анков** ; худож. оформл. и символика **Н. В. Скородум** ; Рец. **А. В. Соколов, С. Г. Денчев.** – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 247-248.

21 / III. ² **Куманова, А. В.** Основные тр[уды 15 нумер. назв.] проф[ессора] *В. И. Каминского* (31.05.1924 – 25.04.1985). // *Куманова, А. В.* Введение в гуманитарную библиографию : библиографоведч. исслед. : [в 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : курс лекций по общ. библиографоведению / науч. ред. **А. В. Мамонтов** ; лит. ред. **А. В. Кейв** ; библиогр. ред. **И. Л. Клим** ; консультант изд. **В. И. Велев** ; граф. дизайн-ред. **И. А. Бикова** ; компьютер. набор ризом **Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул** ; худож. исполн. график и граф. композиции-рез. **В. В. Анков** ; Худож. оформл. и символика **Н. В. Скородум** ; Рец. **А. В. Соколов, С. Г. Денчев.** – София, 2005. – ISBN 978-954-310-023-1. – с. 165-166.

22 / I. 6. / III. ¹ **Куманова, А. В.** Пушкинский журнал „Современник” : к вопросу о *А. С. Пушкине* – журналисте и критике / *К 205-лет. со дня рожд. А. С. Пушкина* ; *Посв. памяти ... В. И. Каминского* ; Худож. **Д. Ефтимов** ; Граф. дизайн-ред. **Ц. Найденова.** – Шумен : Аксиос, 2004. – 60 с., 1 л. : портр.

Слово библиогр. пушкинианы Болгарии / **Ц. Стайкова.** – Библиогр.: 27 ном. назв. – Именен показалец.

ISBN 954-310-014-4

23 / I. 7. / III. ⁴ **Куманова**, А. Пушкинский журнал „Современник”, его историко-библиофильское и современное значение : [Ростки интердисциплинарности]. – [Посв. памяти ... В. И. Каминского]. // *Актуальные проблемы теории и истории библиофильства* : Материалы IX Межд. библиофильской науч. конф., посвященной 300-лет. Петербурга (Санкт-Петербург, окт. 2003 г.) / Состав. и отв. ред. **В. А. Петрицкий**. – Санкт-Петербург, 2003. – ISBN 5-8192-0177-9. – с. 7-10. – Изд. на РАН. Науч. совет по истории мировой культуры, Дом ученых – Санкт-Петербург, Рос. нац. библ., Орг. рос. библиофилов. Секция кн. и график.

24-25 / I. 8. / I. 9. **Куманова**, А. NOVUM PARADIGMA INFINITAS : формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование (От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на *Шпицвег* до постмодерната неklasическа менталност на съвременния библиотекар) : компендиум / **А. Куманова** ; ред. **С. Денчев** – науч. ред. ... [и др.] ; предг. и рез. **А. Куманова** ; епилог **К. Александрова** ; рец. **В. Велев** ... [и др.] ; граф. **С. Спасова**. – София : Нац. библ. Св. Св. Кирил и Методий, 2020. – 244 с. : с 4 ил., 2 табл., 4 граф.

Други ред.: **Н. Василев, Н. Казански, А. Кенън, М. Соколова**, библиогр. ред. **К. Александрова, Д. Ралева, С. Филипова, М. Максимова**. – Други рец.: **И. Линден, М. Куманов**. – Именен показалец, топонимен показалец.

Юбил. изд., публикувано в навечерието на 120-год. от рожд. на проф. *Т. Боров* (30 януари 1901 – 27 май 1993) и 80-год. от основаването на Българския библиографски институт – 22 март 1941 г., посветено на 70-год. от придобиването на статута „държавна” на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” – 23 януари 1950 г. и 70-год. от създаването на Държавния библиотечарски институт – днес Унив. по библиотечкознание и информ. технолог. – 1 ноември 1950 г.

ISBN 978-619-239-439-4

ISBN 978-619-239-446-2

Ново изд. – 2020 / Стол. б-ка – София.

ISBN 978-619-239-440-0

ISBN 978-619-239-441-7

26 / I. 10. **Куманова**, А., **Н. Василев**. Арабската световна универсална библиография „*Ал-Фихрист*” на Ибн ан-Надим от 987 година (Магистрала на науката и информацията в контура на библиографската енциклопедична инфраструктура на планетата : Елинистичен Египет, Късна античност, Ранно средновековие). // *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век* : Сб. с науч. докл. от XVII Нац. науч. конф. с межд. участие – 1 ноември 2019, София. – 2019. – ISSN 2683-0094. – с. 152-161. – *Рез. на англ. ез.*

27 / III. 14. **Литературное** наследство : *Пушкин. Лермонтов. Гоголь*. – Москва : АН СССР, 1952. – Т. 58. – 1059 с.

28 / II. 1. **Лотман, Ю. М.** *Александр Сергеевич Пушкин* : биография писателя. – Санкт-Петербург : Азбука, 2021. – 288 с.

ISBN 978-5-389-10222-4

29 / II. 2. **Лотман, Ю. М.** Роман *А. С. Пушкина* „Евгений Онегин”. Комментарий. – Санкт-Петербург : Азбука, 2020. – 512 с.

ISBN 978-5-389-08745-3

30 / III. 15. **Максимов, Д. Е.** „Современник” *Пушкина* (1836-1837 гг.). // *Евгеньев-Максимов, В. Е.* „Современник” в [18]40-50-ых гг. от *Белинского* до *Чернышевского*. – Ленинград : Изд-во писателей в Ленинграде, 1934. – 453 с.

31 / I. 11. **Михова, Л.** Българските календари. – Пловдив : Полиграф, 1995. – 150 с.

Без ISBN

32 / III. 16. **Одоевский, В. Ф.** О нападениях петербургских журналов на русского поэта *Пушкина*. // *Рус. архив* (Москва). – 1864. – Вып. 7-8, с. 824-831.

33 / III. 17. **Оксман, Ю. Г.** „Современник”. // *Пушкин, А. С.* Полн. собр. соч. – Т. 6. – Путеводитель по *Пушкину*. – Москва ; Ленинград : ГИЗ, 1931. – 288 с.

34 / I. 10. **Панорама** на арабската световна универсална библиография „*Ал-Фихрист*” на Ибн ан-Надим (987) : Магистрала на науката и информацията в контура на библиографската енциклопедична инфраструктура на планетата) / **А. Куманова** и др. // *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – 2021, N 1, с. 52-74 : с 14 ил. – Съавт.: **К. Александрова, Н. Казански, Н. Василев.** – *Рез. на англ. ез.*

35 / I. 6. / III. ¹ Вилли Александрович **Петрицкий** (К 75-лет. со дня рожд. и 55-лет. науч. и лит. деят.) : Биобиблиогр. указ. / Рос. нац. библ. ; Состав. А. В. Шевцов, И. Г. Матвеева, М. Ю. Матвеев ; Ред. Г. В. Михеева. – Санкт-Петербург, 2006, с. 84.

36 / I. 12. **Петров, П.** Със справочниците – компетентно и отговорно. – София : Пропелер, 2015. – 192 с.

ISBN 978-954-392-310-6

37-40 / III. 19. **Пушкин, А. С.** Полн. собр. соч. : В 16 т. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1937-1959.

Т. XI. – 1949. – 588 с.

Т. XII. – 1949. – 576 с.

Т. XIV. Переписка. 1821-1831. – 1941. – 548 с.

Т. XVI. Переписка. 1835-1837. – 1949. – 504 с.

41 / Ш. 18. Пушкин, А. С. Документы дела о „Современнике” / Комм.: **С. М. Бонди**. // *Литературный музей*. – Т. 1. – Пб, 1921. – 336 с.

42 / Ш. 20. Пушкин [А. С.] – критик / Подбор текстов, комм. и вступ. ст. **Н. В. Богословского**. – Москва ; Ленинград : Academia, 1934. – 679 с.

43 / Ш. 21. Пушкин [А. С.] – критик / Подбор текстов, комм. и вступ. ст. **Н. В. Богословского**. – [2] изд. испр. и доп. – Москва : Гослитиздат, 1950. – 760 с.

44 / Ш. 22. Рейфман, П. С. Две программы пушкинского „Современника”. // *Тр. по рус. и слав. филол. : II. Литературовед. (Нов. сер.)* / Ред.: **Л. Н. Киселева**. – Тарту, 1997, с. 11-35.

ISSN 1024-3968

45 / Ш. 23. Рыскин, Е. И. Журнал *А. С. Пушкина* „Современник”. 1836-1837. Указатель содержания. – Москва : Книга, 1967. – 93 с.

46 / Ш. 24. Северная пчела (Санкт-Петербург) / Изд.-ред.: **Ф. В. Булгарин**. – 1836, N 127. – 6 июня ; N 128. – 8 июня.

47 / Ш. 25. Современник (Санкт-Петербург) / Изд.-ред.: **А. С. Пушкин**. – 1836. – Т. 1-4. – 320 с.

48 / Ш. ⁸Стайкова, Ц. А. С. *Пушкин в България* : библиогр. 1999 [: юбил. изд. по случай 200 год. от рожд. на поета] / Бълг. акад. на науките. Центр. б-ка. – София, 2000. – 37 с.

ISBN 954-90532-2-9

49 / Ш. ⁷Стайкова, Ц. А. С. *Пушкин в България* : науч. библиогр. 1848-1998 / Бълг. акад. на науките. Центр. б-ка ; науч. **П. Троев** ; рец. **Е. Матеева, В. Ковачев**. – София : Акад. изд. „Проф. М. Дринов”, 1999. – 408 с. – *Посв. на 130-год. от основаването на Бълг. акад. на науките, на нейната Центр. б-ка и на 200-год. от рожд. На моя учител ... В. Велчев ...*

ISBN 954-430-671-4

50 / III. ⁶ Стайкова, Ц. Слово библиографа пушкинианы Болгарии : [рец.- послеслов]. // *Куманова, А.* Пушкинский журнал „Современник” : К вопросу о *А. С. Пушкине* – журналисте и критике. – Шумен, 2004. – ISBN 954-310-014-4. – с. 54-58.

51 / III. ⁴ Стайкова, Ц. Теория и история на библиофилството. // *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – 2004, N 1, с. 55, 56. – Рез. на англ. ез.

52 / III. 26. Степанов, Н. Л. „Современник”. // *Очерки по истории русской журналистики и критики*. – Т. 1. – Ленинград, 1950, с. 402-414.

53 / I. 6. / III. ¹ Сукиасян, Э. Р. О личности и творчестве Александры Кумановой. // *Библиография* (Москва). – ISSN 0869-6020. – 2017, N 1, с. 121-130.

54 / III. 27. Etkind, E. Незамеченная книга *Пушкина* : перелистывая *Современник* – сто пятьдесят лет спустя. // *Revue des etudes slaves*. – Т. 59. – Fas. 1-2. – Paris, 1987, p. 197-212.

ISSN 2117-718X

55 / I. 13. Daskalova, K. La reception des almanaches populaires en Bulgarie an XIX-e siècle. // *Les Lectures du peuple en Europe et dans les Amerique (XVII-XX siècle)*. Sous la direction de **H.-J. Lusebrink, J.-G. Mix, J.-J. Mollter** et **P. Sorel**. Edition complex. – Bruxelles, 2003, p. 117-125.

ISBN-10: 287027954X

ISBN-13: 978-2870279540

56 / I. 14. Michova, L. Die bulgarischen Kalender vor der Brefreing 1878. // *Suedosteuropaeiche Popularliteratur im 19. und 20. Jahrhundert*. – München, 1993. – ISBN-10: 3926844132 ; ISBN-13: 978-3926844132. – p. 317-330.

57 / III. ¹ MLA format cit. : (Куманова, Александра Венкова 1956-). // <http://unicat.nalis.bg/Search/Results?lookfor=%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0&type=AllFields&limit=20&sort=relevance>. – 22.01.2021. – 3 p.

58 / I. 15. Renaud, H. P. J. L`origine du mot „Almanach”. // *Isis* (Chicago), 37, 1947. – ISSN 0021-1753 (print) 1545-6994 (web). – p. 44-46.

СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

Ил. 1. Портрет на А. С. Пушкин на художника Орест Адамович Кипренски (1789-1836) – платно (1827) – с. 3

<https://arthive.com/artists/439~Orest_Adamovich_Kiprensky/works/26102~Portrait_of_AS_Pushkin>

Ил. 2. Титулна страница на издаването от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 1 (1836) – с. 49

<<https://www.litfund.ru/auction/58s1/23/>>

Ил. 3. Титулна страница на издаването от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 2 (1836) – с. 52

<<http://kkos.ru/blog/pictures/sovremennik.jpg>>

Ил. 4. Титулна страница на издаването от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 3 (1836) – с. 55

<<https://bidspirit-images.global.ssl.fastly.net/gorodmyz/cloned-images/125751/3/3.jpg>>

Ил. 5. Титулна страница на издаването от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ – Кн. 4 (1836) – с. 64

<<https://static1-repo.aif.ru/1/1b/627741/313ac44a0900ca1fe6cd9a8ad00e2253.jpg>>

Йовинска, Любов. Модел за трансформация на алманах в периодично издание (Върху примера на създаденото от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ : Семантични и справочно-информационни проблеми на жанра) : Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография“ ; Науч. рък. Александра Куманова. – София, 2021. – 90 с. : с 5 ил.

Анотация

Чрез изучаването на трансформатизма на разрешения на поета от цензурата за издаване алманах в периодично издание са показани хибридните особености на двете форми (алманах и периодично издание), осмислени чрез катализната роля на универсалното хуманитарно познание, пробиващо си път в 30-те години на XIX в. чрез мисленето и гражданската позиция на А. С. Пушкин.

Позиционирани са връзките между биографичната скица на А. С. Пушкин, линията на творчеството му и нивото на информационно моделиране на социално-литературното списание „Съвременник“, създадено и издавано от поета.

Разработката е снабдена с ризоматично моделиран справочно-информационен инструментариум – база за бъдещи проучвания по темата.

Ключови думи: списание „Современник“ („Съвременник“) – А. С. Пушкин – библиографска и информационна скица – текстология – проблеми на трансформатизма (алманах – периодично издание) – универсално хуманитарно познание – социално литературно списание